

Nádudvari Anna

A konfliktuselemzést megalapozó kutatási irányzatok áttekintése

A konfliktuselemzés módszertani irányzatai a konfliktus témájával foglalkozó kutatási területekből táplálkoznak. A konfliktus, a béke, a szervezett erőszak, a háború fogalmaival központi kérdésként foglalkozó tudományágak terjedelmes szakirodalma számos egymást átfedő és egymástól eltérő megközelítést is megjelenít. Ez a fejezet a meghatározó fogalmi és módszertani különbségeket tekinti át a legfontosabb kutatási irányzatok mentén: első része a téma szociálpszichológiai hátterét, a konfliktus mint szervezett erőszak általános jellemzőit ismerteti; második része a konfliktus témájával kiemelten foglalkozó diszciplínák – a stratégiai tanulmányok, a béke- és konfliktuskutatás – területeire fókuszál. A tudományágak fejlődését, egymáshoz való viszonyát, koncepcionális és módszertani különbségeit mutatja be a konfliktus jelensége kapcsán. A kiemelt tudományterületek meghatározó kutatási témáit a szakirodalom és jelentősebb kutatóintézetek programjainak bemutatásával, történeti áttekintésben ismerteti.

1. A konfliktus mint jelenség

1.1. A konfliktus általános fogalma

A konfliktuskutatás eredetét tekintve a pszichológiában, szociálpszichológiában gyökerezik, amely a konfliktust számos dimenzióban, így az emberi kapcsolatok interakcióiban a személyközi és csoportközi, valamint az egyén és a csoport közötti folyamatokban vizsgálja. A konfliktusok tanulmányozása számos vitatott, egymást kiegészítő, a konfliktus természetét és kontextusának értékelését más-más megközelítésből megvilágító fogalmat eredményezett. A latin *conflictus* szó ütközést jelent,

a személyközi interakcióban jelentkező, vélt vagy valós különbségek okozta feszültségek hatására alakulhat ki konfliktus. Általános jelenségként a konfliktus úgy jellemezhető, mint mindennapos, többdimenziós, változással járó folyamat, amely ugyanakkor nem elkerülhetetlen, és nem minden helyzetben alapvetően negatív. (COLEMAN–DEUTSCH–MARCUS 2014; SCHELLENBERG 1996)

A konfliktus kutatásában elterjedt megközelítés szerint az ellentétes célkitűzések, a szűkös erőforrások elérésében jelentkező összeférhetetlen (vagy összeférhetetlennek vélt) érdekek ellenséges magatartáshoz vezetnek, amelyben a felek olyan lépéseket tesznek, amelyek megakadályozzák a másik felet érdekei érvényesítésében. (BOULDING 1962, 5.) Az *összeférhetetlen érdekek* konfliktuskoncepció alternatívája az *összeférhetetlen cselekvések* alapú konfliktusértelmezés, amelynek lényege, hogy az egyik fél tevékenysége hátráltatja a másik cselekvését. (DEUTSCH 1973) Az utóbbi megközelítés melletti érvek szerint a konfliktus mint összeférhetetlen cselekvések értelmezése átfogóbb, mivel konfliktusok olyan helyzetekben is bekövetkezhetnek, amelyekben a felek közös célokkal és érdekekkel rendelkeznek, ugyanakkor nincs közöttük egyetértés azok megvalósítási módját illetően. (ELGOIBAR–EUWEMA–MUNDUATE 2017)

A konfliktus esetében a felek egyidejű törekvéseinek összeegyeztetése nehéz, a konfliktushelyzetben az észlelt célösszeférhetetlenségek, a másik fél korlátozási kísérlete ellentétes érzelmeket és magatartást generál, így végső soron a felek közötti kapcsolat kerül a középpontba és az, hogy ezt a kapcsolatot hogyan határozzák meg. (LULOFS–CAHN 2000, 4.; RUBIN–PRUITT–KIM 1994) Konfliktushelyzet alatt így nem csupán az összeférhetetlen célokat, hanem a kibékíthetetlen kapcsolatokat is értjük. A célok összeférhetetlensége ugyanis nem szükségszerűen vezet antagonisztikus helyzetekhez, esetükben a felek békés egymás mellett élése nem lehetetlen. (BARTOS–WEHR 2002) Amikor viszont az egyik fél megkísérli irányítani és ellenőrizni a másikat annak érdekében, hogy az összeférhetetlenséget kezelje, és a másik fél ezt elfogadhatatlan lépésként értékeli, akkor a negatív interakciók mind pszichológiai, mind fizikai károkozás folyamatába torkollhatnak. (JEONG 2008, 6.)

Számos kutatás foglalkozott azzal, hogy a hatalmi viszonyok aszimmetriája milyen szerepet játszik a konfliktus dinamikájában. A konfliktus szereplői közötti viszonyokat – így a hatalmi aszimmetriákat vagy az identitásalapú különbségeket – a felek szubjektív szociálpszichológiai folyamatai, azaz a másik fél magatartásáról kialakított percepciók és egymás

szándékainak értelmezése formálja. A konfliktusok megértése interszubjektív, azaz kölcsönösen tudatos keretben történik, ezzel a konfliktusok a társadalmi érintkezés során jönnek létre. A cselekvések percepcióját meghatározza az egyén benyomása az adott tevékenységről, továbbá az adott cselekvés kontextusáról. (COLEMAN–DEUTSCH–MARCUS 2014)

Hogyan kerülhető el a konfliktus fogalmi túlbővítése?

A konfliktus és a nem konfliktus elválaszthatósága érdekében fontos különbséget tenni a vita és a konfliktus, valamint a versengés és a konfliktus jelenségeinek értelmezésében. John W. Burton szerint a konfliktus a fennálló normákat, kapcsolatokat és döntéshozatali szabályokat érintő, komoly természetű változások sorozatának kontextusában értelmezhető. Ezzel szemben a vita a menedzsment jellegű ügyekre vonatkoztatható, és az egyes intézkedések nyomán kialakuló elégedetlenség kezelésében értelmezhető. A konfliktussal ellentétben a vita során a döntéshozatali rendszer legitimitása, a domináns értékek és a lefektetett intézményi eljárások nem kérdőjeleződnek meg, csupán a konkrét döntés végrehajtása. (BURTON 1990; 1997)

A konfliktus a versengés fogalmával sem azonosítható, mivel utóbbi célja a nyereség, és nem foglalja magába az ellenfelek elpusztításának vagy a károkozásnak a szándékát. A versengő interakciók számos formája magasán szabályozott és intézményesített, amelyben a résztvevők nem kérdőjelezik meg a szabályok legitimitását. A törékeny politikai és jogi intézmények ugyanakkor olyan szabályozatlan versengéshez és küzdelemhez vezethetnek, amelyekben az alkufolyamatokon túllépő konfliktus is kialakulhat. (MACK–SNYDER 1971)

1.2. A konfliktus az erőszak és a biztonság kontextusában

A konfliktusok különböző intenzitású szakaszokban fejlődnek, ennek megfelelően az erőszakos konfliktusok dinamikus folyamatok eredményei, nem azonnali fejlemények. Erőszakos konfliktusról abban az esetben beszélhetünk, ha a felek már nem békés eszközzel kívánják elérni a céljaikat, hanem az erőszak valamilyen formájára – erőszakos eszközökkel történő akaratérvényesítésre – támaszkodnak. Az erőszakos konfliktusok része a szervezett erőszak, amely a fizikai erőszakkal való fenyegetéstől

annak direkt használatáig terjedhet. Erőszakos konfliktusokban a szervezett erőszak használata történhet az államok részéről más államok vagy a polgári lakosság ellenében, megjelenhet polgárháborúban, illetve politikai ellenfelek között. A szervezett (közösségi) erőszak jelentkezhet regionális, etnikai, vallási, egyéb csoportidentitás vagy gazdasági érdekek mentén; de idesorolhatók a bandaháborúk és a szervezett bűnözés; illetve az ideológiai alapú nemzetközi, nem állami szereplők között zajló konfliktusok is. (*World Development Report 2011*, 39.; CSIKI VARGA 2018)

A béke és a háború kontinuumra mentén a konfliktusok megkülönböztetése a nem erőszakos cselekményektől a háborúig terjedhet. A konfliktust ezért a biztonság fogalmi keretén belül is fontos elhelyezni. A biztonságot veszélyeztető tényezők intenzitásalapú felosztásában megkülönböztethetjük egymástól a kihívást, a kockázatot, a fenyegetést, a válságot, a konfliktust, végül pedig a háborút. Ebben a felosztásban a kihívás a lehetséges legalacsonyabb megnyilvánulási szinten befolyásolja negatívan az általánosan értelmezett biztonságot. A kihívások hatására jelenik meg a kockázat, amely egy adott közösséget érő negatív hatású, konkretizálható kimenetelű esemény eshetőségét tartalmazza.

A fenyegetés a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjét képviselő helyzetek, állapotok és folyamatok összessége. A válság már a feszültségek olyan eszközökkel történő növelésével jön létre, amely során a látens konfliktusok egy-egy konkrét esemény hatására kiéleződhetnek, növelve ezzel az erőszak alkalmazásának lehetőségét. A biztonság kontextusában a konfliktus mint fenyegetés az erőszakos eszközökkel történő akaratérvényesítésben jelenik meg. Idetartoznak az úgynevezett nem háborús katonai műveletek (*Military Operations Other Than War – MOOTW*) és a békétámogató műveletek (*Peace Support Operations*), amelyekben a szemben álló felek valamelyike a fegyveres erőszak olyan formáját választja, amely még nem definiálható háborúként. Ilyen volt például Észak-Írországból a brit különleges egységek (*Special Air Force – SAS*) és az Ír Köztársasági Hadsereg (*Irish Republican Army – IRA*) egymással szembeni tevékenysége. (CSIKI–TÁLAS 2011, 102–107.)

1.3. A konfliktus folyamatának keretet adó mechanizmusok

A konfliktus dinamikus jellege a feszültségek, az eszkaláció és a válság szakaszain túl a patthelyzet és a deeszkaláció fázisain keresztül megegyezéshez,

megoldáshoz, helyreállításhoz, megbékéléshez vagy újabb bizonytalan békeállapothoz vezethet. Az eskaláció és deeskaláció fogalma így a konfliktus alapvető dinamizmusait fogják közre: az eskaláció a konfliktus terjedésére utal, a deeskaláció pedig a konfliktus visszahúzóását fejezi ki. A konfliktusok dinamikájában az eskaláció jelentkezhethet a konfliktusok tágulása (új ügyek bevonása), szélesedése (új szereplők megjelenése) és fokozódása (új áldozatok megjelenése) nyomán. (MIALL 2001, 7.) A konfliktus eskalációs dinamikája függ attól, hogy az összeférhetetlen célok, érzelmek és egymásról alkotott elképzelések kezelésében a felek mit választanak a küzdelem, a megadás, a visszavonulás, a tétlenség és a problémamegoldó stratégiák lehetőségei közül. (RUBIN–PRUITT–KIM 1994) A másik fél döntéshozatalának és magatartásának befolyására használt nyomásgyakorlási eszközök (például alkuk vagy fenyegetések) egyes helyzetekben eskalációhoz, máskor – akár egy harmadik fél beavatkozásán keresztül – deeskalációhoz is vezethetnek. (PEARSON 2001) A konfliktus – és a konfliktuselemzés – interszubjektív jellegéből adódóan a gyenge kommunikáció, a félreértések, a sztereotípiák gyakran téves percepciókat eredményeznek, ezzel az ellenséges attitűdöket erősítve a konfliktus terjedését és eskalációját okozzák. (KRIESBERG 1998) A félreértések és a téves percepciók forrása lehet az információ hiánya, a hamis információk, az információ értelmezésében fellépő inkompetencia, valamint az eltérő adat- és normaértelmezések. A deeskaláció folyamatához járulhat hozzá a korábbi – összeférhetetlen – célok elhagyása. Az összeférhetetlen célok változó mértékben alakítják a konfliktusokat, csökkenhet a célok értéke, ha az elérésük költsége megnő, a cél-összeférhetetlenség struktúrájának átalakulása pedig az ellentétek feloldásához vezethet. (JEONG 2008, 11.)

1.4. A konfliktusok változó arcai

A konfliktusok megkülönböztethetők konstruktív és destruktív minták szerint is annak megfelelően, hogy az ellenséges kapcsolatok átalakítása milyen mértékben lehetséges. (DEUTSCH 1973) Destruktív konfliktus esetén a két fél közötti küzdelemben maga az ellenségeskedés válik céljá. Az ilyen belső pszichológiai szükségletekért vívott konfliktus a feszültség levezetését szolgálja, ez pedig megnehezíti a kölcsönös megegyezést. A destruktív konfliktusokat az eskalációs spirál, a fenyegetések és a kényszerítés

nagy fokú alkalmazása jellemzi. Ezzel szemben a konstruktív konfliktusok pozitív társadalomformáló változásokat eredményezhetnek, mint például az olyan nem erőszakos konfliktusok, amelyek elnyomó társadalmi viszonyokat alakítanak át – például a polgárjogi mozgalmak. (JEONG 2008, 27.)

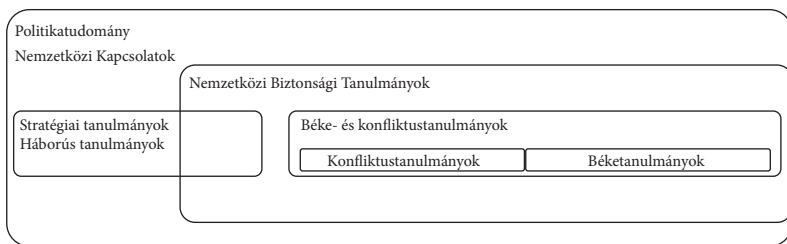
A konfliktusok értelmezése és elemzése szempontjából elsődleges a konfliktus szereplőinek, szintjeinek és kiterjedésének meghatározása. Konfliktusok különböző kapcsolati szinteken azonosíthatók, mint az egyének, csoportok, szervezetek közötti, államon belüli és nemzetközi viszonyokban, továbbá lokális, regionális és globális kiterjedésben. (BYRNE–SENEHI 2009, 30.) A konfliktusok hatókör alapján is megkülönböztethetők az állami és nem állami szinteken. Globális ügyek kapcsán országcsoportok között is kialakulhatnak ellentétes pozíciók, de a nemzetközi konfliktusok nem korlátozódnak kizárólag az állami magatartásra. Habár az államok a nemzetközi rendszerben számos konfliktus legfontosabb szereplői, a konfliktusok jelentős része az identitásalapú csoportok (etnikai, vallási stb.) szintjén értelmezhető. (JEONG 2008, 17.) A nem állami szereplők – például lobbicsoportok, multinacionális nemzetközi vállalatok, egyes törzsi csoportok, környezetvédelmi és vallási csoportok – nemcsak lokális, hanem regionális és globális szinten is a konfliktusok résztvevői lehetnek. A 21. században a nem állami, transznacionális szereplők felértékelődésével járó globalizálódás és társadalmasodási folyamat a konfliktusok transznacionalizálódásában (aszimmetrikus fenyegetések, nemzetközi terrorizmus) is megnyilvánul. (Kiss 2011, 66.)

A konfliktusok osztályozása a kiterjedés, a szint és a részt vevő felek értékelési szempontjai mellett számos további tényező mentén történhet, mint például időtartam, következmények, társadalmi kontextus (politikai, gazdasági, kulturális közeg), adott társadalmi ügyek és célok (például etnikai, faji, vallási, munka, környezeti), intenzitás (alkalmazott harceszközök, műveletekben részt vevő erők jellemzői és létszámuk, a halálos áldozatok száma). Az egyoldalú osztályozás ugyanakkor erősítheti a konfliktus természetéről alkotott egysíkú, rögzített feltevéseket, ami a konfliktuskezelés gyakorlati területére is hatással lehet, ezért a konfliktusok elemzésében a konfliktusok átfogó értelmezésére érdemes törekedni. A konfliktuskutatáshoz kapcsolódó tudományterületek fejlődése összetett és kibővült konfliktustipológiák alkalmazását eredményezte.

2. A konfliktus témáival foglalkozó tudományterületek

A második világháború pusztítása olyan kutatási területek kiemelkedését eredményezte, amelyek a béke és a konfliktusok megértését és a konfliktuskezelés lehetőségeit igyekeztek felderíteni. Ezzel a konfliktusok kutatását a kezdetektől –1945 után – egy alapvetően normatív cél határozta meg. (RAPOPORT 1975, 43.) A világháborús tapasztalatok békeközpontú iránya mellett a hidegháborús miliő szintén hatott a konfliktus kutatásának tematikájára és a témával foglalkozó tudományterületek fejlődésére. Ennélfogva a konfliktuselemzés módszertani aspektusainak jobb megértése érdekében érdemes figyelembe venni a kapcsolódó tudományterületek fejlődési hátterét és a megközelítéseik különbségét.

A konfliktus, a béke, a háború, a szervezett erőszak fogalmaival a társadalomtudomány területei közül több egymással átfedésben lévő diszciplína foglalkozik. Ezek közül a politikatudomány, a nemzetközi kapcsolatok, nemzetközi biztonsági tanulmányok, a stratégiai tanulmányok, illetve a háborús tanulmányok, valamint a béke- és konfliktustanulmányok területei emelkednek ki (lásd 1. ábra). A béke- és konfliktuskutatás irányzatainak megnevezése a szakirodalomban sokféle változatban megjelenik, például a konfliktustanulmányokra békekutatás, békettudomány megnevezés szerint is hivatkoznak. Ebben a fejezetben az egyszerűség kedvéért a konfliktustanulmányok és a békettanulmányok megkülönböztetést használjuk.

1. ábra

A konfliktusok mint szervezett erőszak kutatásával foglalkozó tudományterületek

Forrás: a szerző szerkesztése

A politikatudomány fókusza a politika, a hatalomgyakorlás kérdéseire irányul. A nemzetközi kapcsolatok multidiszciplináris területén a biztonság

(nemzetközi biztonság), a konfliktusok és a béke tanulmányozása nem kizárólagos, csak egy a számos más téma – gazdaság, politika, globális kormányzás stb. – között. A biztonsági tanulmányok a biztonság fogalmát és a biztonság kihívásait tanulmányozza tág keretben, így a területen az 1960-as évektől a fegyveres erő alkalmazásának kutatása kibővült a politikai-katonai spektrumon túl a gazdasági, környezeti és társadalmi vonatkozások vizsgálatával is. (BUZAN–HANSEN 2009)

A stratégiai tanulmányokat főként a nemzetközi tanulmányok és a biztonsági tanulmányok alterületeként azonosítják, mivel a háború és a stratégia politikai gyökerei a nemzetközi kapcsolatok és a politikatudomány területéhez kötik. (BULL 1968, 596.; GARNETT 1987, 5.) Amíg a biztonsági tanulmányok a nemzetközi biztonság rendszerének természetével foglalkozik, addig a stratégiai tanulmányok szűkebb fókuszú, a cselekvés és a döntéshozatal témáira irányul. A stratégiai tanulmányok és a biztonsági tanulmányok közötti kapcsolat ugyanakkor nemcsak vertikális – fölé- és alárendelt relációban –, hanem horizontális viszonyban és interakcióban is értelmezhető. (AYSON 2008, 18.) A stratégiai tanulmányokban a stratégia mint független változó lehet alakítója a biztonsági környezetnek, például hozzájárulhat a biztonsági dilemmák kialakulásához. (JERVIS 1978) Habár a stratégiai és biztonsági tanulmányok alapja közös, a stratégiai tanulmányok területe önálló napirenddel is rendelkezik, ezért a politikatudomány területén belül önállóan is értelmezhető. (AYSON 2008, 572.)

A biztonsági és a stratégiai tanulmányokon belül a konfliktusok és a béke tanulmányozása központi témák, az egyes alterületek fő kutatási kérdései és normatív megközelítései ugyanakkor eltérnek (lásd 1. táblázat).

A diszciplínák fejlődésének kezdeti időszakában (1950–1960-as évek) a béke- és konfliktuskutatás és a stratégiai tanulmányok hasonló megközelítéseket alkalmaztak. Mindkét területen meghatározó volt az államok közötti konfliktusok fókuszja és az empirikus, pozitivistá, behaviorista kutatómódszertan. A két terület fő különbsége az eltérő normatív célokban jelentkezett. Amíg a stratégiai tanulmányok érdeklődése arra irányult, hogy hogyan lehet a fegyveres erőket hatékonyan alkalmazni a nemzetközi kapcsolatokban a háború megnyerése vagy a béke megőrzése érdekében, addig a béke- és konfliktustanulmányok a béke építése érdekében a konfliktusok okainak megértését (konfliktustanulmányok), illetve a konfliktusok átalakításán keresztül a béke elérését (béketanulmányok) tűzték ki célul. A béketanulmányok létrejötté a stratégiai és háborús tanulmányok (*war studies*) ellensúlyozásának szándékában is értelmezhető. (TERIFF et al. 1999, 71.)

1. táblázat

A konfliktuskutatás területeinek jellemzői

Terület	Stratégiai tanulmányok Háborús tanulmányok	Béke- és konfliktustanulmányok	
		Konfliktus-tanulmányok (bék tudomány, békekutatás)	Bék tanulmányok
Mikortól?	1950-es évektől	1950-es évektől	1960–1970-es évektől
Fő kutatási kérdések	Hogyan lehet megnyerni / nem elveszteni a háborút? Hogyan lehet a fegyveres erőket hatékonyan használni a nemzetközi kapcsolatokban?	Mik a fegyveres konfliktusok okai és jellemzői?	Hogyan lehet a békét elérni? Mi a kapcsolat a hatalmi viszonyok és a béke állapota között? Milyen erőszakformák hatnak az egyének és a társadalmak életére?
Megközelítés	Pozitívista, racionális, behaviorista		Normatív, posztpozitívista, reflektív, alkalmazott kutatás
Cél	A konfliktus jelenségének megértése annak érdekében, hogy képesek legyenek előre tervezni és ellenőrzés alatt tartani azt.	A konfliktus jelenségének tudományos megismerése által hozzájárulni a béke építéséhez.	A béke és a konfliktus jelenségének megértése, kritikája és átalakítása.

Forrás: a szerző szerkesztése (a táblázat elemeinek tartalmi forrása részben SOUSA 2017, 5.)

A konfliktustanulmányok és a bék tanulmányok területeire támaszkodik a konfliktusmegoldás (*conflict resolution*) mint alkalmazott és gyakorlati terület. A következő rész az itt kiemelt – a stratégiai tanulmányok, konfliktustanulmányok, bék tanulmányok, konfliktusmegoldás – területeket tekinti át vizsgálódási irányaik, a konfliktus jelenségéhez kapcsolódó koncepcióik és módszertani eszközeik történeti fejlődése mentén.

3. A konfliktus vizsgálata a stratégiai és háborús tanulmányokban

A stratégiai tanulmányok a fegyveres erők szerepét vizsgálja az olyan biztonsági kihívások kontextusában, amelyek a nemzetközi politikai rendszer viszonyainak természetéből adódnak, és azt tanulmányozza, hogy az államok és más politikai szereplők hogyan használják képességeiket

távlati céljaik elérésében. (AYSON 2008, 589.) A stratégiai tanulmányok a háborús tanulmányok, hadtudomány és geopolitika megközelítéseit is felhasználja, a diszciplína kialakulásában pedig nagy szerepet játszott az államközpontú gondolkodás és a realizmus elméleti alapja. A stratégiai tanulmányok társterületeként a háborús tanulmányok (polemológia – a háború szociológiája) a háború jelenségének komplexitását igyekszik megérteni, a hadtörténelem, a politikatudomány, közgazdaságtan, jog, etika, filozófia, irodalom, teológia, antropológia, szociológia és más multidiszciplináris területek alkalmazásával.

A magyar terminológiában a hadtudomány kifejezés terjedt el, amelyben a vizsgálat tárgya a fegyveres küzdelem és a háború vezetésének művészetét és történetét foglalja magába. Ez a fogalom a 19. századi német (*Kriegswissenschaft*), valamint a 20. századi szovjet és orosz szakirodalmi anyagok hatását tükrözi, amelyek a háborúval a szűkebb, katonai-stratégiai jellemzőket vizsgálva foglalkoztak. Az angolszász és francia szakirodalomban a hadtudomány (*military science, science militaire*) kifejezés használatára ritkább, helyette a kortárs védelmi és biztonsági ügyeket is magába foglaló stratégiai tanulmányok (*strategic studies*), valamint a hadtörténelmi és szociológiai megközelítéseket is felhasználó háborús tanulmányok (*war studies, polemology*) terminológia terjedt el. Diszciplínaként a stratégiai tanulmányok és a háborús tanulmányok a második világháborút követően, részben a hidegháborúra adott válaszként fejlődött, amelyben az akadémiai kutatások a döntéshozók támogatását szolgálták. A vietnámi háborúval szembeni tiltakozás és a régi vágásúnak ítélt hadtudomány tradícióinak elutasítása következtében az 1960–1970-es években népszerűtlenné váló hadtudomány „újracsomagolásaként” jelentkezett a háborús tanulmányok megközelítése, amely a háború és a társadalom kapcsolatának vizsgálatára helyezte a hangsúlyt. (SHEFFIELD 2010, 8.)

A háború meghatározása

A háború vizsgálata az ókori Thuküdidész *A peloponnészoszi háború* művének központi tárgya. A könyv fókusza nemcsak a katonai műveletek részleteire terjedt ki, hanem az emberi természet, a hatalom, az athéni demokrácia jellemzőire, valamint a háború mögöttes okaira, vagyis a konfliktus és kontextusának interdiszciplináris elemzésére is. A háború és az erőszak vizsgálatában a hatalom és az érdekek szerepét hangsúlyozták Ibn Khaldún, Kautilja, Niccolò Machiavelli írásai is.

Az angol polgárháborút (1642–1649) átélő Thomas Hobbes a társadalom természetes állapotaként azonosította a háborút („Bellum omnium contra omnes” / „Mindenki háborúja mindenki ellen.”) Hobbes szerint ezt az állapotot pedig egy olyan mindenható állam létrehozásával lehet meghaladni, amely képes a biztonságot garantálni az egyéni szabadságért cserébe. A vesztfáliai béke után a háború elsősorban állami fegyveres erők politikai célú alkalmazásával állt kapcsolatban, a fogalom meghatározásában azonban államok mellett a nem állami szereplők (forradalmi mozgalmak, terrorista szervezetek) azonosítása is teret kapott. (SHEFFIELD, 2010, 5.)

A háború fogalmi meghatározásának két központi eleme az „erőszak” és a „politika.” A 19. századi porosz katonai gondolkodó, Carl von Clausewitz fogalma alapján „a háború a politika folytatása más eszközökkel”. (VON CLAUSEWITZ 1984) A fogalomból az erőszak elemének elhagyásával pusztán diplomácia, a politika elhagyásával pedig csupán szervezett bűnözés vagy banditizmus marad. Carl von Clausewitz lényegi meglátása az volt, hogy a háború szükségszerűen egy politikai tett (politikai döntés): „erőszakcselekedet, amellyel az ellenséget a saját akarattunk teljesítésére kényszerítjük.” A háború ismérve, hogy a részt vevő felek a rendelkezésre álló haderő egészét vagy nagyobb részét felhasználják a politikai célok elérésére, minden eszközt felhasználnak, hogy csökkentsek az ellenfélnek a fegyveres küzdelem megvívásához szükséges képességeit. (SHEFFIELD 2010, 7.; CSIKI–TÁLAS 2011, 110.) Habár a háború alárendelt a politikának, ugyanakkor saját logikával is rendelkezik. (HOWARD 1983, 59.) Mivel a háború társadalmi konstrukció, így a háborút módosító társadalmi és történelmi körülmények nem tekinthetők véletlenszerűnek vagy a háborún kívül álló tényezőknek. (WALZER 1977, 24.)

Habár a hadviselés módja változik, a háború természete Carl von Clausewitz szerint állandó. A háború természetének ilyen állandó eleme, hogy a modern háborúk továbbra is a szervezett erőszak legintenzívebb formái, instrumentális jellegűek, és a politika folytatását jelentik meg más eszközökkel. A háború természetének nem változó eleme a morál, mivel a háborút alapvetően a harci kedv fennmaradása tartja életben. A háború alapvető természetén a különféle jelzők mentén kialakult tipológiák – mint például totális, nukleáris, hideg, korlátozott, helyettesekkel vívott, forradalmi, nemzeti felszabadító, gerilla, partizán – sem változtatnak. A 21. században a háborúkat egyaránt modern

(államok közötti hagyományos hadviselés), posztmodern (korlátozott háború, humanitárius intervenciókat tartalmazó hadviselés), premodern (állami szint alatt és az államokon átívelő, az identitás, az extremitás, a partikularitás mentén vívott hadviselési formák), a hadviselés egymásra kölcsönösen ható kombinációja jellemzi. (SZENES 2005, CSIKI-TÁLAS 2011, 111–114.)

3.1. A konfliktus szakirodalma a stratégiai tanulmányok területén

A stratégiai tanulmányok a konfliktus témáját a konfliktus jelenségében alkalmazható stratégia szempontjából vizsgálja. A stratégia modern tanulmányozása nem korlátozódik a hadviselés művészetére, hanem kiterjed a szervezett erőszak politikai gyökereire, alkalmazására és következményeire mind háborúban, mind békeidőben. A fegyveres erők használatának politikai alárendeltsége már Szun-ce *A háború művészete* című írásában is megjelent, Carl von Clausewitz pedig a stratégiát a háború és a politika közötti kapocsként értelmezte. (GRAY 1999, 17.; VON CLAUSEWITZ 1984) A 19. században Alfred Thayer Mahan és Julian Corbett a haditengerészeti stratégia, az 1920-as években Giulio Douhet a légierő-stratégia kapcsán a stratégia politikai következményeire is kitért. A második világháború kapcsán Sir Basil Henry Liddell Hart és Edward Mead Earle munkásságában terjedt el a „nagy stratégia” (*grand strategy*) koncepciója mint a katonai és nem katonai erőforrások, így a gazdasági, pszichológiai, morális, politikai és technológiai tényezők szervezett rendelkezésre bocsátása az állam céljai érdekében. A két világháború pusztító tapasztalatai a háború szörnyűségének eltörlési szándékát és bizonyos stratégiák, például az állóháború kudarcát hozták felszínre (BEAUFRE 1965, 20.)

A hidegháború kezdetével, az 1950–1960-as években a nukleáris stratégia klasszikus koncepciói és a nukleáris elrettentés elmélete bontakozott ki, elsősorban az amerikai kutatók munkája nyomán, akik ezt követően a stratégiai tanulmányok meghatározó alakítóivá váltak. Ilyen alapművek például Bernard Brodie-től a *Strategy in the Missile Age* (1959) vagy Thomas Schellingtől a *The Strategy of Conflict* (1960), amelyekben a stratégia tanulmányozása már nem a háború megnyerésének, hanem az elrettentésen keresztül a háború elkerülésének gondolatával került a középpontba. (AYSON 2008, 561.) A fókusz így a háborúról a háborúval

való fenyegetés politikájára került, az elrettentés koncepciója pedig a kilátásba helyezett nyereséget meghaladó költségek és veszélyek elriasztó távlatokban fogalmazódott meg. (BULL 1968, 593.; SNYDER 1961, 3.) A nukleáris stratégia, a stratégiai döntések interkontinentális következményei a felek interdependenciájára világítottak rá, ezzel a fegyverkezési verseny, a fegyverrendszerek, a nukleáris háború és az elrettentés technológiai dimenziója kerültek a középpontba. (SCHELLING 1960, 3.; HOWARD 1979, 982.) A nukleáris tabu gondolata a konvencionális fegyveres erők jelentőségére is felhívta a figyelmet. (ARON 1981)

A katonai erőegyensúly (*military balance*) koncepciója és a fegyverkezési verseny korlátozásának elmélete pragmatikus megközelítéssel a fegyverkezési verseny veszélyes elemeit igyekezett kezelni. (BULL 1961, SCHELLING–HALPERIN 1961) A béketanulmányok lefegyverzés-központú álláspontjával szemben ugyanakkor a stratégiai tanulmányok területén nem a fegyverkezési verseny megszüntetésében, hanem annak korlátozásában gondolkodtak. A totális stratégia koncepciójában a civil-katonai kapcsolatok vetületével, a társadalmi és ideológiai szférákra is kiterjedő harctér (*extended battlefield*), a felkelők elleni műveletek és alacsony intenzitású, aszimmetrikus konfliktusok témái is a stratégiai tanulmányok fókuszába kerültek. (BEAUFRE 1965) A vietnámi háború a stratégiai tanulmányok mint alkalmazott tudomány kudarcát is megjelenítette, ezáltal a klasszikus hidegháborús stratégiai koncepciók korlátozottsága a stratégiai etnocentrizmusra, azaz a kulturális torzítások stratégiára gyakorolt hatására és a stratégiai kultúrák tanulmányozására irányította a figyelmet. (BOOTH 1979; JOHNSTON 1995)

A hidegháború végével az 1990-es években a bipoláris világrend átalakulása és a kisebb konfliktusok elszaporodása az összetett biztonsági problémák kihívásait állította a középpontba. Az erőforrásokért folytatott konfliktusokra az Irak és Kuvait közötti háború, majd az Egyesült Államok beavatkozása hívta fel a figyelmet. Az államok közötti konfliktusok fenyegetése csökkent, helyette a nem tradicionális biztonsági kihívások (környezeti biztonság, járványok), a geostratégia helyett a geoökonómia témái váltak kiemeltté. (AYSON 2008, 565.)

A 21. században a nem állami szereplők szerepének növekedésével az államok közötti szimmetrikus hadviselési modelltől a nem konvencionális, aszimmetrikus háború és a hálózatalapú hadviselés felé fordult a kutatók figyelme. Az afganisztáni és iraki háború kapcsán a felkelők elleni műveletek és a stratégiai kommunikáció váltak meghatározó

témákká. (FREEDMAN 2006) A multipoláris rendszer dinamikáiban a globális egyensúlyváltozás, a nagyhatalmi verseny (Kína, Oroszország és a Nyugat viszonyában) újra az állami szintű stratégiát emelte ki. A stratégia és a konfliktusok tanulmányozásában ugyanakkor változatlan maradt a háború alapvető okainak kutatása, a regionális biztonság, a nagyhatalmi politika, a háború technológiája, a fegyverkezési verseny és az elrettentés témáinak központi fókusz. (BUZAN–HANSEN 2009)

3.2. A stratégiai tanulmányok módszertani megközelítései a konfliktus vizsgálatában

A stratégiai tanulmányok területét a nemzetközi kapcsolatok elméleti témáival szemben gyakorlati és normatív kérdésfeltevések jellemzik, például hogyan lehet jó döntést hozni, hogyan kell a fegyveres erőket használni, hogyan kell a konfliktusba beavatkozni, abban szerepet vállalni. (PARET 1986, 3.) A hatékony cselekvés alkalmazott tudományként a terület alakítói a politikai döntéshozatal befolyásolásában, a katonai és biztonsági doktrínák fejlesztésében is szerepet játszanak. A stratégiai tanulmányok akadémiai státuszát beárnyékolja a területre jellemző erős normatív tradíció. A diszciplína egyik gyakori bírálata, hogy normativitása csak ritkán jelenít meg morális megfontolásokat a stratégia és politika témái kapcsán, továbbá alapvetően elfogadható és szükséges fókuszba helyezi az erőszak használatát. (RAPOPORT 1964; GARNETT 1987, 12–14.)

A stratégiai tanulmányok területére jellemző a realista elméletek dominanciája. Ennek egyik mutatója, hogy a szakirodalma a konfliktusokat a nemzetközi rendszer alapvető és elkerülhetetlen velejárójaként értelmezi, és a katonai képességek központi szerepe miatt elfogult a hatalom materiális alapú értelmezésével kapcsolatban. (GARNETT 1987, 10.; AYSON 2008, 585.) Habár a stratégiai tanulmányok elsődlegesen racionális, realista elméletekre támaszkodik, a stratégiai kommunikáció és a stratégiai kultúra irodalma az identitás, a normák, a kultúra preferenciaalakító tényezőinek vizsgálatával konstruktivista megközelítéseket is felhasznál. (JOHNSTON 1995; KATZENSTEIN 1996; FREEDMAN 2006) Továbbá a stratégiai döntéshozatal és a stratégia belpolitikai vetületének tanulmányozásában szervezetelméleti koncepciók is megjelennek. (SAGAN 1993; ROSECRANCE–STEIN 1993)

Az 1950-es évektől kezdve a realista és liberális nemzetközi kapcsolatok elméleti tradícióiban és a stratégiai tanulmányok területén is

meghatározónak bizonyultak a pozitivista, behaviorista megközelítések. A behaviorista megközelítésekben elsősorban a „racionális aktor modell” érvényesült, amely döntéshozatali értelmezését kiválóan szemléltette Graham T. Allison (1969) tanulmánya a kubai rakétaválságról. Ez a racionális döntéshozatali modell észszerű információfeldolgozást és döntéshozatalt feltételez, ugyanakkor a potenciális kognitív és motivációs torzításokat nem veszi figyelembe. Az Egyesült Államokban az interdiszciplinaritás jegyében közgazdászok (Thomas Schelling) és matematikusok (Albert Wohlstetter) is alakították a stratégiai tanulmányok területet – a rendszeranalízis, formális modellek és a játékelmélet eszközeinek alkalmazásával. A stratégiai problémák számszerűsítési kísérletei ugyanakkor a politika és a döntéshozatal kiszámíthatatlan természetét kevésbé tudták megragadni. (ARON 1981)

3.3. Meghatározó kutatóközpontok és intézetek a stratégiai tanulmányok területén

Az 1948-ban alapított RAND Corporation interdiszciplináris alapokon kezdte meg a nukleáris korszak stratégiai témáinak tanulmányozását, és a stratégiai tanulmányok mint tudományterület intézményesülésében is meghatározó szerepet játszott. Az Egyesült Államokban a stratégiai tanulmányok területéhez köthető a Columbia Egyetemen 1951-ben alapított Institute of War and Peace (ma Saltzman Institute of War and Peace Studies – SIWPS) és az 1958-ban létrejött Weatherhead Center for International Affairs a Harvard Egyetemen.

Az Egyesült Királyságban 1962-ben Michael Howard vezetésével megalakuló londoni King’s College Háborús Tanulmányok Tanszék (War Studies Department, King’s College London) a kutatók sokszínű körével a tudományterület interdiszciplináris jellegét erősítette. A King’s College London Társadalomtudományi és Közpolitikai Kar Biztonsági Tanulmányok Iskolája alá tartozó Háborús Tanulmányok Tanszék a háború, a konfliktus és a nemzetközi politika komplex világát igyekszik megérteni. Ezt a felfogást fejezi ki a Sir Basil Henry Liddell Harttól választott idézet: „Ha békét akarsz, értsd meg a háborút.” Az International Institute for Strategic Studies 1958-ban alapították Londonban, fő kiadványa – az évente megjelenő *The Military Balance* – az állami katonai képességeket méri. Az Egyesült Királyságban a stratégiai tanulmányok

területéhez köthető kutatásokkal foglalkozik az 1920-ban alapított Royal Institute of International Affairs (Chatam House) és 1831-óta Royal United Services Institute (RUSI) is.

A konfliktust meghatározó tényezők

A konfliktust meghatározó tényezők összesítésével számos kutatás foglalkozott, az államközi és államon belüli konfliktusok trendjeit is figyelembe véve. A RAND Corporation 2017-es kutatásában a nemzetközi szakirodalom alapján a konfliktus kialakulásában meghatározó tényezők közül a következőket emelte ki:

- az állami intézmények képességei, működési jellemzői;
- az etnikai és vallási szembenállás mértéke;
- a demokratikus berendezkedés stabilitása;
- a gazdasági növekedés mértéke;
- a gazdasági függések mértéke;
- a nemzetközi intézmények képességei;
- a nemzetközi normák érvényesülésének mértéke;
- a halálos technológiák, eszközök hozzáférhetőségének mértéke;
- a népességnövekedésből eredő erőforrás-szűkösség mértéke;
- a stabilizáló hatású hatalmi hegemonia mértéke;
- a területi viták mértéke.

A kutatás szerint az elmúlt két évtizedben csökkent az államközi konfliktusok gyakorisága és intenzitásuk szintje. Az államon belüli, alacsony intenzitású konfliktusok lassan, de szintén csökkenő tendenciát mutatnak. A kutatás a konfliktusok előfordulásának csökkenő trendjét jelzi 2040-ig mind az államközi, mind az államon belüli szinteken. Az államközi konfliktusok gyakoriságát leginkább olyan tényezőkkel hozzák összefüggésbe, mint az Egyesült Államok csökkenő hegemoniája, a nemzetközi intézmények csökkenő képessége és a demokratikus berendezkedésű államok stabilitásának gyengülése. Az államon belüli konfliktusokat meghatározó tényezők közül kiemelik az állami intézmények csökkenő képességét és a lassuló gazdasági növekedést. (RAND Corporation 2017, 3.; CSIKI VARGA 2018)

4. A konfliktus vizsgálata a béke- és a konfliktustanulmányok irányzataiban

4.1. A béke- és konfliktustanulmányok eredete

A stratégiai tanulmányok területéhez hasonlóan a 20. század meghatározó globális traumái a béke- és konfliktustanulmányok fejlődését is végigkísérték. A béke fogalmának filozófiai tanulmányozásában Kantnak (1795) az örök békéről írt munkája az első világháborút követően a béke biztosításának igényével került a középpontba. A kanti filozófiára építve Thomas Woodrow Wilson elnök 14 pontja a béketeremtés célját igyekezett szolgálni, amelyben a nemzetállamok elve és a Nemzetek Szövetsége (*League of Nations*) mint nemzetközi szervezet a konfliktusok békés rendezésének eszközeiként jelent meg. A béke elősegítését hivatott szolgálni az 1919-ben a Walesi Egyetem-Főiskola Aberystwyth falai között megalakuló Woodrow Wilson Chair of International Politics tanszék is.

A béke- és konfliktustanulmányok területének egyetemi oktatása a második világháborút követően terjedt el. Az első béketanulmányok program Gladdys Muir vezetésével 1948-ban indult az Indiana államban található Manchester College-ban. A béketanulmányok korai fejlődésére hatással voltak az úgynevezett történelmi békeegyházak (például menoniták, kvékerek), akik az erőszak ellenzése, az erőszakmentesség erénye és a béke elősegítése mellett álltak ki, és számos képzést indítottak a béketanulmányok területén.

4.2. A béke- és konfliktuskutatás területének megosztottsága

A béke- és konfliktustanulmányok olyan társadalomtudományi terület, amely erőszakos és erőszakmentes viselkedéseket azonosít és elemez, tudományági koherenciája ugyanakkor vitatott. A második világháborút követően a területen kutatók közös céljaként jelent meg a békés társadalmak építésének szándéka. A béke építésének közös célján túl azonban mind módszertani, mind koncepcionális kérdésekben megosztottá vált a terület. (BUZAN–HANSEN 2009, 134.) A béke- és konfliktustanulmányok területén meghatározó tudományos közösségek és elméleti áramlatok közül ez a fejezet csak a két legjelentősebb irányzatot, az Egyesült Államokban jellemző konfliktustanulmányokat (béketudomány, behaviorista

békekutatás) és a főként Európában elterjedt béketanulmányok területét mutatja be.

Konfliktus- vagy békekutatás?

Több tanulmány is foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy kutatási tárgyként a béke vagy a konfliktus témája jelentősebb-e a szakirodalomban. A konfliktus tárgyában megjelentetett publikációk száma magasabb, ugyanakkor ennek egyik magyarázata, hogy a behaviorista kutatók tradíciója a békekutatást az erőszakos konfliktusok megértésére alapozza. (BUZAN–HANSEN 2009) Az erőszak hiányán alapuló békeértelmezésben az erőszakos viselkedés tanulmányozása az elsődleges, így a területen születő adatbázisok a háború és az erőszak korrelációs tényezőit, nem pedig a békét biztosító összetevőket vizsgálták. (JOHANSEN 2006) A konfliktusok és az erőszak tanulmányozása emellett empirikus módszerekkel könnyebb, mint a béke témájának hasonló feldolgozása. Annak ellenére, hogy a konfliktus természetével és tényezőivel foglalkozó irodalom domináns, a béke kutatása nem egyenlő a háború kutatásával. (GLEDITSCH–NORDKVELLE–STRAND 2014) A demokratikus béke, a kereskedelem és a béke, valamint a humán biztonság (a biztonság és a fejlődés viszonya) témák közel azonos arányban jelennek meg a béketanulmányok és a konfliktustanulmányok irányzatához köthető folyóiratokban, mintegy hidat képezve a megosztottságuk fölött. (BRIGHT–GLEDHILL 2018)

4.3. A konfliktustanulmányok kialakulása és jellemzői

Az Egyesült Államokban a Michigani Egyetemen Robert C. Angell szociológus és Kenneth Boulding közgazdász vezetésével 1957-ben alakult meg a Center for Conflict Resolution kutatóközpont és a hozzá kapcsolódó *Journal of Conflict Resolution (JCR)* szakfolyóirat. A *JCR* szerkesztői a *hard-nosed peace research*, azaz az empirikus, adatokon alapuló békekutatás mellett álltak ki. (RUSSET–KRAMER 1973, 4.) Szintén a Michigani Egyetemen 1963-ban J. David Singer és Melvin Small vezetésével indult meg a konfliktusok empirikus kutatásában úttörő The Correlates of War (COW)-projekt, amely szisztematikus adatgyűjtéssel az államközi

és az államok rendszerén kívüli (*extra systemic*) konfliktusokat vizsgálja a napóleoni háborúk végétől napjainkig. (*The Correlates of War Project – History* 2018) A projekt tudományos adatgyűjtése más tudományos munkákat is megalapozott, többek között Kende István helyi háborúk kutatását. (KENDE 1971)

A konfliktuskutatás fejlődésének meghatározó momentuma, hogy 1963-ban Walter Isard, a regionális tanulmányok professzora számos kutatót (köztük Anatol Rapoportot és Kenneth Bouldingot) egybe-szervezve létrehozta a Peace Research Societyt (PRS). Az 1973-ban Peace Science Societyvé (PSS) alakult szervezet a *Conflict Management and Peace Science* (eredetileg *Journal of Peace Science*) szakfolyóiratot gondozza.

A társadalomtudományokat az 1950-es évektől meghatározó tudományos forradalom a behaviorista irányzat dominanciáját eredményezte, a kutatók a természettudományokból elsajátított módszerekkel, így kvantitatív adatgyűjtés és a kauzalitás azonosítása alapján igyekeztek a konfliktusok és az erőszak jelenségét vizsgálni. A kutatók interdiszciplináris háttere a politikatudományon kívüli diszciplínák, mint a matematika, pszichológia, közgazdaságtan módszertani eszközeivel (játékelmélet, matematikai közgazdaságtan) is hozzájárultak a konfliktusok vizsgálatához. A játékelmélet az együttműködések lehetőségeinek azonosításával a konfliktusok nem zéró összegű játszma értelmezésére mutatott rá. (RAPOPORT–CHAMMAH 1965; SNIDAL 1985, 25.) Az együttműködés és a feszültségek csökkentésének vizsgálata az integráció, a korábbi rivális államokból alakuló biztonsági közösségének vonatkozásában is megjelent. (DEUTSCH 1957) A szociológiai interakciók elmélete és a konfliktusok társadalmi funkcióinak vizsgálata a konfliktusok mechanizmusainak jobb megértését segítette elő. (COSER 1956)

A pozitivistá irányzat objektív, nem normatív kutatási szemlélete szerint az erőszak ellenzésének elve meghatározhatja a kutatás tárgyát, de nem irányíthatja a vizsgálat módszerét, azaz a normák helyett adatok és bizonyítékok alapján kell a kutatásokat vezetni. (BOULDING 1978, 127.) A konfliktustanulmányok irányzata szerint a konfliktusok természetének és okainak tudományos alapú megértése vezethet el a háborúval kapcsolatos percepciók változásához és a konfliktusok békés kezeléséhez szükséges intézményi reformokhoz. (RAPOPORT 1975, 49.)

4.4. A béketanulmányok kialakulása és jellemzői

Oslóban 1959-ben jött létre a Peace Research Institute (PRIO) a szociológus Johan Galtung közreműködésével. Az intézet 1962-ben indította el a *Journal of Peace Research (JPR)* szakfolyóiratot, amely a *JCR* és a konfliktustanulmányok empirikus irányultságához hasonlóan főként statisztikai és modellalapú írásokat kezdett közölni. A béke kutatása mint megnevezés hamar a kritikák kereszttüzébe került, mivel számos kortárs kutató megalapozottabbnak tartotta a konfliktus fókuszát a béke tág kifejezésével szemben. Ez a kettősség abban is megnyilvánult, hogy amíg az amerikai szakfolyóiratok főként konfliktustárgyú publikációkat jelentettek meg, addig az európai béketanulmányok irányzathoz kötődő kutatásokban a béke és a konfliktus fogalma közel azonos arányban lett az elemzések vizsgálati tárgya. (BRIGHT–GLEDHILL 2018) A békekutatás koncepciójával szembeni fenntartások politikai forrásból is táplálkoztak, mivel a hidegháborúban a kifejezés sokak számára a szovjet támogatású békekampányokat idézte. Jól példázza ezt az érzékenységet, hogy a PRIO eredeti neve még a konfliktus szót is tartalmazta, Galtung csak 1964-ben vállalkozott arra, hogy elhagyja az intézet nevéből. (GLEDITSCH–NORDKVELLE–STRAND 2014)

A béketanulmányok fejlődését megalapozták az erőszakmentesség elvét hirdető béketanítások, a pacifizmus eszméje, Mohandász Karamcsand Gandhi politikai etikája és Martin Luther King kiállása az erőszakmentes társadalmi változások mellett. Az 1960–1970-es években marxista és maoista tradíciók elemei is megjelentek a béketanulmányok területén. (WALLENSTEEN 2011) Az európai békekutatók a részt vevő cselekvő kutatást (*participative action research*), azaz a kutatás és az aktivizmus közötti kapcsolatot hangsúlyozták. A béke kutatását az orvostudománnyal állították párhuzamba, amely nemcsak a diagnózis felállításával foglalkozik, hanem a gyógyítás eljárásainak fejlesztésében is aktív. (GALTUNG 1985) Az irányzat szerint ezért a béke tanulmányozása nem korlátozódhat az empirikus kutatásra, hanem a kutatóinak felelősségük van a béke békés úton történő elősegítésében is. (GALTUNG 1996) Ennek a küldetésnek a hármas eszköztára a békekutatás, a békeoktatás (normatív értékek terjesztése) és a béke mint cselekvés – azaz a konfliktusok átalakítását (nem csupán kezelését) megengedő intézményi módosítások kezdeményezése. Az akadémiai kutatás és a békeaktivizmus így szervesen összekapcsolódott a Galtung nevéhez köthető irányzatban.

A békemozgalmak, a békekutatás és a béketanulmányok közötti szimbiotikus kapcsolat a nem kormányzati szervek és az alulról szerveződő kezdeményezések, a civil társadalom szerepét is kiemelte. (HARRIS 2013) Ennek megfelelően 1963-ban létrejött az International Peace Research Association (IPRA) szervezet akadémikusok és a Women's International League for Peace and Freedom (WILPF) békeszervezetének kezdeményezésében, amely a kutatók és az aktivisták találkozóhelyévé vált. (GLEDITSCH–NORDKVELLE–STRAND 2014) A *JPR*-t 1967 és 2002 között az IPRA „felügyelete alatt” publikálták, a szervezet kezdeti ügyvezető bizottságában pedig Galtung is részt vett. A kutatás, az oktatás és a cselekvés hármas egységére építve hozták létre 1986-ban a Transnational Foundation for Peace and Future Research (TFF) és 1993-ban az International Conflict Research Institute (INCORE) kutatóközpontokat.

A béke- és konfliktustanulmányok területén a megosztottság elsősorban a normatív megközelítésben és a kutatás gyakorlati alkalmazásának hangsúlyában azonosítható. A béketanulmányok erősen normatív békepárti megjelenésével szemben a konfliktuskutatás semleges, objektív, normatív értékeket nélkülöző nyelvezetét az 1960–1970-es években megerősödő háborúellenes diákmozgalmak ítélték „veszélyesnek” – mint a hidegháborús politikát kiszolgáló tudományágat. (GLEDITSCH–NORDKVELLE–STRAND 2014)

4.5. Koncepcionális viták – a pozitív béke és a strukturális erőszak fogalma

A két irányzat közötti különbségek koncepcionális szinten is megjelentek, amelyet legfőképpen a béke és a konfliktus vitatott fogalmi készlete érzékeltet. Amíg a konfliktuskutatás fókusza az erőszakos konfliktusok jellemzőire és okaira irányul, és a béke fogalmát általánosságban a szervezett erőszaktól (háborútól) mentes állapottal azonosítja, addig a béketanulmányok megközelítése tágabb perspektívát alkalmaz, és az erőszakos konfliktusok vizsgálatán túl a szenvedést okozó, az egyének kibontakozását gátló, látens társadalmi-politikai struktúrák azonosítását és feltárását is feladatának tartja. (GALTUNG 1985)

A békekutatást meghatározó elméleti koncepció a negatív és pozitív béke megkülönböztetése lett, amelynek alapjai Martin Luther King *Letter from Birmingham Jail* (1963) és Jane Adams *Newer Ideals of Peace* (1907)

írásaiban is megjelentek. Galtung értelmezésében a kettős fogalom a béke elérésének módjára utal. A háború hiánya önmagában a negatív békével egyenlő, ebben az állapotban a békét az erősebb szereplők az erőszak fenyegetésével tartják fenn, a társadalom – akár látens módon – a szisztematikus elnyomás és igazságtalanság állapotában van. A pozitív béke állapotára jellemző, hogy a béke elérése békés eszközökkel valósul meg, a konfliktusokban érintett felek teljes bevonásával biztosítva a tartós béke-állapotot. Galtung békeértelmezése hangsúlyozza, hogy a háborútól mentes időszakok során is meghalnak és megsérülnek emberek, és az egyenlőtlenségek (intézményesített erőszak, rasszizmus, kizsákmányolás stb.) korlátozzák az egyének számára elérhető lehetőségeket, ezért a konfliktust meghatározó strukturális feltételekre és a konfliktus tágabb kontextusára hívja fel a figyelmet.

Az erőszak kategorizálása – Galtung konfliktusháromszöge – a direkt, a strukturális és a kulturális erőszak formáinak megkülönböztetésével, valamint a konfliktusok spektrumának látens és erőszakos meghatározásában további koncepcionális újítást jelentett. A strukturális erőszak így az erőszakos eskaláció potenciáljával rendelkező látens konfliktusok jellegzetességeként jelent meg. A strukturális erőszak fogalma egyúttal a kelet–nyugat irányú konfliktusértelmezésről az észak–dél irányú konfliktusokra igyekezett irányítani a figyelmet a globális társadalmi rendszerek közötti ellentétes kapcsolatot hangsúlyozva. (GALTUNG 1969)

A pozitív béke meghatározását a behaviorista kutatók túl tág fogalomnak tartották, ami a két irányzat fő szervezeteinek (IPRA és PRS) szorosabb együttműködését is megakadályozta. (ISARD 2000, 32.) Kenneth Boulding kritikája szerint a pozitív béke vonatkoztatható bármilyen állapotra, amely Galtung normatív skáláján jó értékelést kap akkor is, ha csak kevés köze van a békéhez. (BOULDING 1977, 78.) Rudolph J. Rummel szerint Galtung nézetei a „béke szocialista elméletét” eredményezték, amelyben a pozitív béke a neomarxista kizsákmányolás elméleti konstrukciója. (RUMMEL 1981, 50.) Galtung „pszichológiai (nem fizikai) erőszak” fogalmával pedig szinte bármilyen vélt vagy valós igazságtalanság a strukturális erőszak ernyője alá sorolható. (GALTUNG 1969, 173.; GLEDITSCH–NORDKVELLE–STRAND 2014)

A béketanulmányok területének a kortárs kritikák mellett a strukturális erőszak mérésének nehézségével és a folyamatosan táguló béke-konceptió definíciós kihívásával kellett szembenéznie. Ugyanakkor az olyan strukturális tényezők, mint a gazdasági kondíciók, a nemzetközi

függőségek és a békés fejlődési stratégiák mérése fontos kutatási programokat eredményezett. A pozitív béke strukturális összetevőit csoportosítja és méri a 2007-ben alapított Institute for Economics and Peace (IEP) *Positive Peace Report* című kiadványa. A kutatás a jól működő kormányzat; a stabil üzleti környezet; az alacsony korrupció; a magas szintű humán tőke; a szomszéd államokkal fenntartott jó kapcsolat; az erőforrások igazságos elosztása; a mások jogainak tiszteletben tartása; az információ szabad áramlása tényezőit határozza meg a pozitív béke kapcsán. (*Positive Peace Report 2017*, 5.) A fejlődés és a béke összefüggéseiben a formális és informális intézmények, a politikai kohézió, a biztonság és a fenntartható gazdasági fejlődés a konfliktusok megelőzéséhez is hozzájárul. (*World Development Report 2011*, 16.)

4.6. A konfliktus- és béketanulmányok meghatározó témái és kutatási projektjei

A kollektív traumák, így a világháborúk, a hidegháború fenyegetése, a vietnámi háború tapasztalata, a hidegháború végét követő etnikai konfliktusok, a 2001. szeptember 11-i merénylet alapvetően formálták a béke- és konfliktuskutatás területét. (WALLENSTEEN 2011, 17.)

A hidegháború fegyverkezési versenye a fegyverkezés technológiai oldalára, a fegyverkereskedelem, a fegyverzetkorlátozás (*arms control*) és a lefegyverzés (*disarmament*) témákra irányította a figyelmet. A hidegháborús arzenálok leszerelésének kutatására jött létre 1994-ben a Bonn International Center for Conversion (BICC), amely ma a fegyverkezés, a fegyverkorlátozás, a szervezett erőszak és az erőszakos konfliktusok témáival foglalkozik. Az 1966-ban alapított Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) évkönyve 1988 óta a nemzetközi fegyverkereskedelem, a lefegyverzés és a nemzetközi biztonság témájában jelenik meg (*SIPRI Yearbook: Armaments, Disarmaments and International Security*). Az intézet foglalkozik a katonai kiadások, a védelmi ipar és a fegyverkorlátozást célzó nemzetközi szerződések, valamint a többoldalú békeműveletek témáival, és ezek kapcsán számos adatbázist gondoz – *Arms Transfer Database, Arms Industry Database, Military Expenditures Database, Multilateral Peace Operations Database* (SIPRI Databases 2018).

A háború és a konfliktusok költsége, a konfliktusokban érintett lakosság gazdasági terhei, a társadalmi fejlődés környezeti és stratégiai

költsége szintén fontos kutatási témává váltak. A béke közgazdaságtana az általános rendszereleméletek és a pozitív béke értelmezése alapján az egymást kölcsönösen erősítő politikai, gazdasági és kulturális rendszerek kialakítását célzó stabil gazdaságpolitikai és makroökonómiai keretek fejlesztésével foglalkozik. (BRAUER–DUNNE 2012) A szervezett erőszak közvetlen és közvetett költségeinek pusztító hatása hosszú távon hat a gazdasági fejlődésre, ezért az erőszak gazdasági hatását is vizsgálja az IEP évente megjelenő *Global Peace Index* kiadványa (*Economic Impact of Violence, Global Peace Index 2018*). Az erőszak költsége mellett a katonai konfliktusok és a kereskedelem kapcsolatának vizsgálata is a béke- és konfliktuskutatás egyik fontos témájává vált. A kereskedelempolitika szerepét hangsúlyozó „kapitalista béke” nézete szerint a fejlett gazdasággal rendelkező államok nem háborúznak egymással. (SCHUMPETER 1955; BREMER 1992) A szabadkereskedelem békére gyakorolt hatását ugyanakkor megkérdőjelezi, mivel a globális kereskedelem előtt nyitottabb államok nagyobb valószínűséggel lépnek háborúba, ugyanis a multilaterális kereskedelmi kapcsolataik csökkentik a kétoldalú függőséget és a kétoldalú konfliktus költségeit. (MARTIN–MAYER–THOENIG 2008)

A szabadkereskedelem békét elősegítő hatása mellett a demokratikus béke elmélete az 1980-as évek béke- és konfliktuskutatásának meghatározó vitatémájává vált. Melvin Small, David Singer, Michael W. Doyle, Bruce Russett és Rudolph J. Rummel munkái a liberális állami és gazdasági berendezkedés háborút kizáró jellemzőire hívták fel a figyelmet a monadikus és a diadikus béke elméleteiben.¹ A demokratikus béke elméletének közpolitikai hatását érzékelteti, hogy Bill Clinton amerikai elnök az elmélet tézisént idézte 1994-ben a demokrácia világméretű terjesztését célzó külpolitikai stratégia igazolásaként. (CLINTON 1994) A hidegháború végével a „történelem vége” (FUKUYAMA 1989) és a „civilizációk összecsapása” (HUNTINGTON 1993) téziseinek összetűzése generált meghatározó vitát. Fukuyama a liberális demokráciák domináns helyzetének jelentőségére hívta fel a figyelmet, míg Huntington a konfliktusok forrásaiban a vallási és kulturális identitások különbségének szerepét hangsúlyozta.

¹ A monadikus béke megközelítés szerint a demokráciák alapvetően békésebbek, mint más politikai berendezkedésű államok, a diadikus béke szerint azonban a demokráciák csak saját csoportjukon belül békések. A nemzetközi kapcsolatok liberális elméletével és a demokratikus béke tételeivel kapcsolatban lásd könyvünk *A nemzetközi kapcsolatok elméleti iskoláinak konfliktusértelmezése* című fejezetét.

Az 1990-es években a polgárháborúk forrásairól és a háborúk természetéről kialakuló tudományos diskurzus erősödött fel. A polgárháborúk forrásairól kialakuló vitában a konfliktus-valószínűség elmélete az anyagi és katonai kivitelezhetőség – mint a polgárháborút meghatározó tényezők – szerepét emeli ki. (COLLIER–HOEFFLER–ROHNER 2009) Ezzel szemben a sérelmek, az identitás és az etnikai csoportok közötti egyenlőtlenségek jelentőségét emelik ki a csoportosérelmeket hangsúlyozó elméletek. (BUHAUG–CEDERMAN–GLEDITSCH 2014) A polgárháborúk kutatását is támogató adatbázissá fejlődött a Ted Gurr által 1986-ban elindított The Minorities at Risk-projekt, amely 284 politikailag aktív kisebbségi és etnikai csoportot vizsgál 1945-től napjainkig (*MAR Data*). Az államon belüli konfliktusok témája keretében a megbékélési folyamatok, a jó kormányzás, az etnikai közösségek biztonsági dilemmái és a lázadó csoportok stratégiáinak vizsgálata is felerősödött. (WALLENSTEEN 2011, 29.) A nemek szerepének vizsgálata a fegyveres konfliktusokban további úttörő kutatásokat eredményezett az identitás és a konfliktusok témája kapcsán. (CAPRIOLI 2000; BLANCHARD 2003)

Az Uppsalai Egyetem szervezett erőszakkal foglalkozó kutatási projektje, az Uppsala Conflict Data Program (UCDP) 1989-től működtet adatbázisokat (*UCDP Conflict Encyclopedia*), és úttörő forrásnak bizonyult a nem állami szereplők konfliktusokban játszott szerepének megértéséhez. A projekt az erőszakos konfliktusokat államon kívüli (gyarmati), államon belüli, államközi, nemzetközi szinteken vizsgálja. Az UCDP a fegyveres konfliktust úgy határozza meg, mint „terület vagy kormányzat alapú összeférhetetlenség nyomán a fegyveres erők használata két fél között, amelyek közül legalább az egyik fél állami szereplő, és amely folyamat egy évben legalább 25 fegyveres erőszakhoz kapcsolódó halálos áldozattal jár” (*UCDP – Definitions*). Az Uppsala Conflict Data Program eredményei az államon belüli konfliktusok növekvő szerepére hívta fel a figyelmet, amely a globalizáció és a szervezett erőszak viszonyát értelmező régi és új háborúk megközelítésében is megjelent. (KALDOR 1999) Az „új háborúk” kifejezés a nem állami szereplők megnövekedett jelentőségére alapozva a konfliktusok átalakulására hívta fel a figyelmet. A „régí háborúk” kifejezés a konvencionális haderővel geopolitikai vagy ideológiai ügyek mentén, a terület feletti ellenőrzés megszerzése céljával vívott konfliktusokra utal, amíg az „új háborúk” az állami és nem állami szereplők identitás nevében vívott konfliktusait jelöli. (SOUSA 2017, 12.)

A nem állami szereplők fókusza 2001. szeptember 11-e után a terrorizmus elleni harc (*Global War on Terrorism*) témájában is megjelent, és a béke- és konfliktustanulmányok, valamint a terrorizmustanulmányok interakcióira hívta fel a figyelmet, ugyanakkor a terrorizmustanulmányokban elterjedt nézet szerint a terrorizmus jelensége nem értelmezhető a konfliktus formájaként. (TOROS–TELLIDIS 2013; RICHMOND 2003)

Az elmúlt évtizedben a „háború háborút szül” jelensége, azaz az elhúzódó és visszatérő jellegű konfliktusok kerültek a középpontba, a látens konfliktusok strukturális okaira irányítva a figyelmet. A konfliktusok kiújulásáról akkor beszélhetünk, amikor az első konfliktusszakasz lezárulása után legalább két év formális békét követően ugyanazon szereplők között ismét fellángol a konfliktus. Az UCDP 1946 óta 135 különböző országban 259 különböző konfliktust regisztrált globálisan, amelyekből 159 visszatérő jellegű és 100 új konfliktus volt – azaz a konfliktusok 60 százaléka visszatérő jellegű, és a konfliktusszakaszt követő béke időszaka átlagosan hét évig tart. Az elhúzódó, visszatérő konfliktusok száma az 1990-es évek közepétől növekvő trendben jelentkezik elsősorban a Közel-Keleten, Észak-Afrikában és a szubszaharai Afrikában. (GATES–NYGÅRD–TRAPPENIERS 2016, 1.)

Az elhúzódó konfliktusok

Az Edward Azartól származó elhúzódó társadalmi konfliktusok (*protracted social conflict*) elmélete szerint befagyott konfliktusok akkor keletkeznek, amikor egyes csoportokat közösségi identitásuk alapján fosztanak meg alapvető szükségleteik kielégítésétől. A nélkülözésen alapuló konfliktus egy összetett oksági lánc következményeként jöhet létre, amely magába foglalja az állam szerepét és a nemzetközi kapcsolatok mintázatát, valamint a gyarmati örökség, a történelmi környezet és a több közösségből összetevődő társadalom tényezőit. (AZAR 1990; RAMSBOTHAM 2005) A befagyott konfliktusokat sajátos dinamikájuk, körülményeik és tárgyak ellenállóvá teszi a megoldási erőfeszítésekkel szemben. (COLEMAN 2000, 429.) Az ilyen konfliktus az emberi élet számos dimenziójára kihat, a megsemmisülés fenyegetésével párosulva veszélyes eszkalációs potenciállal bír.

A befagyott konfliktusok jellegzetessége, hogy a részt vevő felek a csoportidentitásukat fenyegetettnek érzékelik, ezáltal mereven ragaszkodnak, és nem hajlandók változtatni a szükségleteiken és értékeiken

alapuló pozíciójukon, a saját identitásuk és túlélésük érdekében. (JEONG 2008, 12.) A befagyott konfliktusok költsége szisztematikusan pszichológiai torzításon keresztül válik elfogadottá a felek számára. (BABBITT 2006) A konfliktusok kihívásaihoz alkalmazkodó pszichológiai mechanizmusok a társadalom tűrőképességét erősítik. (PRUITT 2005) Így a pozitív identitás, a hazafiasság érzése táplálja az ellenfél támadásainak visszaveréséhez szükséges harci eltökéltséget és a keletkező veszteségek feldolgozásához szükséges szolidaritás érzését. Ezzel párhuzamosan a fenyegetés hangsúlyozása is a győzelemhez szükséges eltökéltséget és a társadalom mobilizációját segíti. A kollektív emlékezetben táplált, hosszú időn keresztül felgyülemelő ellenségeskedések és negatív érzelmek a konfliktus elhúzódásához vezetnek. (VOLKAN 2006) A kollektív érzelmi irányok meghatározzák a társadalmi identitást, a múltbeli, közös történelmi eseményeket dicsőítő narratívák pedig a társadalom pszichológiai szükségleteit elégítik ki. A befagyott konfliktusokban megjelenik a szemben álló fél biztonsági igényeinek delegitimizálása, ami erősen hátráltatja a mélyen gyökerező és hosszan elhúzódó konfliktusok megoldását. A másik emberségének megtagadása, a szelektív elfogultság igazolja a konfliktus fenntartásának jogosságát. (JEONG 2008, 12.)

Az 1991-ben létrejött Heidelberg Institute for International Conflict Research (HIIK) öt konfliktusrégió (Ázsia, Közel-Kelet és Észak-Afrika, Amerika, szubszaharai Afrika, Európa) területén vizsgálja a politikai konfliktusok globális trendjeit államközi és államon belüli szinten, és a konfliktusmegoldás körébe tartozó tevékenységeket is értékeli az évente megjelentetett *Conflict Barometer* című kiadványában.

4.7. A konfliktus és béke kutatásának módszertani fejlődése

A konfliktus és béke kutatása mára multidiszciplináris területté vált, amely egyszerre analitikus és normatív, elméleti és alkalmazott megközelítéseket is használ. (MIALLE et al. 2011) Ennek megfelelően megjeleníti a filozófia, a politikatudomány, a földrajz, a közgazdaságtan, a pszichológia, a szociológia, a nemzetközi kapcsolatok, a történelem-, az antropológia-, a vallási tanulmányok, a környezeti és gendertanulmányok eredményeit.

A béke- és konfliktustanulmányok tudománytörténeti hullámaiban 1959–1968 között az empirikus, pozitivista, behaviorista irányzat, 1968–1978 között pedig a normatív megközelítések terjedtek el. (GLEDITSCH 2008) A behaviorista megközelítések kihívóiként a 1980-as évektől a posztpozitivisták megközelítések nyertek teret. Robert Keohane a racionalista és a reflektív megközelítések különbözőségére hívta fel a figyelmet: amíg a racionális döntéshozatal elmélete a szereplők magatartását az egyéni, fix preferenciákkal magyarázza, addig a reflektív megközelítések a kontextusfüggő tényezők döntéshozatalt befolyásoló szerepére hívják fel a figyelmet. (KEOHANE 1988) Az 1990-es évektől a konstruktivista elméletek, a nyelvi és diskurzuselméletek, a posztstrukturalizmus, a feminista elméletek, a kritikai elméletek is hozzájárultak a béke- és konfliktuskutatás evolúciójához. Hatásuk a kritikai biztonsági tanulmányok, posztkolonializmus és a humán biztonság területeinek fejlődését eredményezte. Az új elméleti megközelítéseket összeköti, hogy a hatalmi viszonyok feltárása, illetve egy igazságosabb és emberközpontú béke meghatározása közös normatív céljuk. (SOUSA 2017)

Új irányzatok hatása a béke és konfliktus értelmezésére

Galtung 1990-ben a strukturális erőszak fogalmát árnyalva a kulturális erőszak fogalmát vezette be, utalva azokra a kulturális eszközökre, amelyek legitimizálják az erőszak különböző formáit. (GLEDITSCH–NORDKVELLE–STRAND 2014) Jean-François Lyotard posztmodern megközelítése alapján a békeoktatásban 1982 óta aktív Friedensburg – Austrian Study Centre for Peace and Conflict Resolution (ASPR) kutatói egy egységes és átfogó békefogalom használata helyett a sokféle béke (*many peaces*) koncepcióját vezették be. (DIETRICH–SÜTZL 1997) Érvelésük szerint nem létezik egy egységes definíció a békére, ehelyett plurális fogalomként kell értelmezni, amelybe beletartozik a béke transzracionális felfogása és kulturális perspektívái is.

5. A konfliktusmegoldás és a békeépítés alkalmazott területei

5.1. A konfliktusok megoldásában megjelenő tevékenységek – a békeműveletek és a konfliktusmegelőzés

A konfliktusok kezelésében a kényszerítés, elkerülés, megbékélés, kompromisszumkötés, problémamegoldás vagy integrálás stratégiai jelenhetnek meg. (ELGOIBAR–EUWEMA–MUNDUATE 2017) A felek között felmerülő összeférhetetlenségek áthidalását a kompromisszum, a konfliktus szerkezetének szűkítése vagy tágítása, valamint a résztvevők társítása vagy elválasztása is szolgálhatja. (GALTUNG 1996, 116.)

A béke építésének témájára fókuszáló kutatások eredményeit és elméleteit a nemzetközi szervezetek, fejlesztési ügynökségek és nem kormányzati szervezetek is beépítették a társadalmi programjaikba. Az ENSZ-főtitkár Butrosz Butrosz-Gáli 1992-ben adta ki az *Agenda for Peace*-jelentést, amely a hidegháború utáni konfliktusokhoz igazította az ENSZ békeműveleti tevékenységét, és megkülönböztette a béketeremtés, békefenntartás, békeépítés (*peacemaking, peacekeeping, peacebuilding*) mechanizmusait. A békefenntartás és béketeremtés művelete a háború után vagy a potenciális konfliktust megelőzően történhet, utóbbi esetben a békefenntartók telepítésének célja a háborús eszkaláció megakadályozása.

A békefenntartás feltételezi a felek közötti együttműködést, békés eszközöket alkalmaz – az önvédelmi eszközöket kivéve –, ezzel szemben a béketeremtők az egyik vagy másik fél ellenállásával számolnak, céljuk szükség esetén ennek az ellenállásnak a megtörése. A béketeremtés így a felek közötti megállapodás kikényszerítését is magába foglalja (békekikényszerítés). A béketeremtés eszközei közé sorolható a tárgyalás, a mediáció, az alternatív vitarendezési eljárások (például a dél-afrikai Igazságosság és Megbékélési Bizottság). A békeépítés így a fenntartható béke kialakításának elve alapján a strukturális egyenlőtlenségek kezelésére és a bizalomépítés eszközeire is támaszkodik.

A konfliktusmegelőzés a preventív diplomácia eszközeit alkalmazza. A konfliktusok kitörését megelőzően, illetve a konfliktusok során jelentkező eszkalációs folyamatok indikátora lehet a fegyverkereskedelem, ezért a fegyverembargók és a diplomáciai szankciók alkalmazása preventív eszközökként működhet. A békeműveletek kapcsán a lefegyverzési programok, a biztonsági szektor reformja és átláthatóvá tétele, a demobilizáció,

a reintegráció, a leszerelt kombattánsok konfliktusokhoz való visszatéréseinek témái további fontos elemek. (WEINSTEIN 2005; HUMPHREYS–WEINSTEIN 2007; NILSSON 2008)

A békeműveletek fejlődésének generációiban a nemzetközi közösség beavatkozása, az egyénre tekintettel lévő fenntartható béke megteremtése és a többdimenziós, nagyszabású békeműveletek (katonai műveletet követő állam- és békeépítés) váltak meghatározó céllá. A liberális békeépítés és államépítés témája mellett a 2000-es években „a védelem felelősségének elve” (*Responsibility to Protect – R2P*) jelent meg mint az ENSZ Biztonsági Tanácsának feladata és hatásköre a civil lakosság védelme, a népirtás, háborús bűncselekmények, emberiség elleni bűncselekmények, etnikai tisztogatás tetteivel szemben. A hidegháborút követő állam- és békeépítési kudarcok kapcsán a helyi lakosság erősebb bevonását hirdető hibrid, azaz helyi-liberális (posztliberális) békeépítés elmélete került előtérbe. (RICHMOND 2011)

A békeépítés és konfliktusmegelőzés kutatóközpontjai közül az 1966-ban alapított Centre for the Analysis of Conflict Malajzia és Szingapúr, Ciprus, Észak-Írország, Libanon és a Dél-afrikai Köztársaság konfliktusaival kezdett foglalkozni John Burton, John Groom, Christopher Mitchell és Keith Webb közreműködésében. Mai formájában a University of Kent kutatóközpontjaként Conflict Analysis Research Centre (CARC) néven működik, az intézetben Hugh Miall vezetése alatt (2005–2012) a konfliktusmegoldás és az alkalmazott békeépítés témái kerültek a fókuszba. Az Egyesült Államok Kongresszusa által 1984-ben alapított United States Institute of Peace (USIP) kutatóközpont a konfliktusmegelőzés és a békeépítés témáival foglalkozik. Szintén a békeépítés és a békeműveletek kutatása áll a középpontban a Németországban található Kroc Institute for International Peace Studiesnak is.

5.2. A konfliktuskezelés, a konfliktusmegoldás és a konfliktustranzformáció irányzatai

A konfliktusok kezelésében meghatározó alkalmazott irányok közül kiemelhetők a konfliktuskezelés, a konfliktusmegoldás és a konfliktustranzformáció változatai. Habár a három irányzat élesen nem választható el egymástól, és eszközeiket tekintve számos átfedés található bennük,

a megközelítésükben és alapvetéseikben eltérő megfontolások jelentkeznek. (MIALl 2001, 3–4.)

1. A konfliktuskezelés (*conflict management*) megközelítésében az erőszakos konfliktusok a társadalom velejárói, a létező intézmények, történelmi kapcsolatok és hatalmi viszonyok termékei, amelyek megoldása teljes mértékben nem lehetséges, csupán kezelésük és feltartóztatásuk érhető el az alkalmanként megszülető kompromisszumok által, amelyben az erőszak háttérbe szorulhat. (MIALl 2001, 3.) A konfliktuskezelés lényege a megfelelő beavatkozás, amelyet elsősorban azok a szereplők képesek gyakorolni, akik rendelkeznek a nyomásgyakorláshoz megfelelő hatalommal és képességekkel, amelyekkel a konfliktusban részt vevő feleket a megegyezésre ösztönözhetik. Ennek a megközelítésnek részét képezik az elkerülhetetlen konfliktust a megfelelő keretek közé terelni képes intézményi eszközök (létesítése) is. (RAHIM 2002, 208.) A konfliktuskezelés a konfliktus elmozdítása vagy az érdekek más értelmezési keretekben történő vizsgálata helyett „realistább” megközelítést alkalmaz. Az ellentétes álláspontokat adottnak veszi, a feleket aktuális állapotukban igyekszik gyakorlatias együttműködő folyamatba terelni, és a különbségek konstruktív kezelése céljából egy életképes rendszer kialakítására törekszik. (BLOOMFIELD–REILLY 1998, 18.) A konfliktusokba történő beavatkozás témájában központi kérdés az akció típusa, időzítése és az azt végrehajtó szereplő. A konfliktus eszkalációs fázisai különböző beavatkozási formákat igényelnek. (GLASL 1982) A konfliktus korai eszkalációs szakaszában a támogatás, a mediálás lehet alkalmas, amikor azonban a konfliktuspolarizáció magas szintre ér, a hatalmi alapú beavatkozás – akár kényszerítés – lehet célravezető. (KEASHLY–FISHER 1991)
2. A konfliktusmegoldás (*conflict resolution*) megközelítése szerint az identitásalapú konfliktusokban a felek nem képesek az alapvető szükségleteiket veszélyeztető kompromisszumokra. Ennek ellenére a konfliktusok meghaladhatók, ha a feleknek segítséget nyújtanak az álláspontjuk és érdekeik felfedezése, elemzése, megkérdőjelezése és más értelmezési keretekben történő vizsgálata révén. A konfliktusmegoldás így a harmadik fél részéről jelentkező, de nem hatalmi alapon történő beavatkozást hangsúlyozza, ez a beavatkozás pedig a felek gondolkodásmódjának és kapcsolatainak megújítására

irányul. A harmadik fél célja a konfliktus valódi gyökereinek feltárása és olyan kreatív megoldások azonosítása, amelyeket a konfliktusban álló felek esetleg képtelenek felismerni berögzült álláspontjaik miatt. (MIALl 2001, 3.) A konfliktusmegoldás így arra irányul, hogy a felek hogyan képesek a konfliktus destruktív mintáitól elmozdulni a pozitív kimenetelű konstruktív eredmények felé. (AZAR–BURTON 1986, 1.) A konfliktusmegoldás legjellemzőbb eszközei a tárgyalás, a mediáció, a konfliktus-tanácsadás és a döntőbíráskodás. A konfliktusmegoldás eszköze lehet új információ megosztása, a meglévő információk ártértékelése, az ügy átalakítása a részt vevő felek összetételének, egyes szabályok megváltoztatásával vagy egy harmadik fél bevonásával. (VÄRYNEN 1991)

3. A konfliktustranzszformáció (*conflict transformation*) szerint a kortárs konfliktusok megoldása többet igényel az álláspontok újra-definiálásánál és a minden érintett fél számára előnyös (*win-win*) végkifejletek azonosításánál. A részt vevő felek és kapcsolatok rendszerébe beágyazódva létező konfliktusos kapcsolatok mintája túlmutat a konfliktus sajátos területén. A konfliktustranzszformáció így egy olyan folyamat, amely a kapcsolatok, érdekek, párbeszéd és szükség esetén az erőszakos konfliktus folytatását támogató társadalom összetételének megváltoztatását is célozza. A hosszú távú békeépítésben így nemcsak a konfliktusban álló felek, hanem a tágabb társadalmi, regionális környezetük és a külső szereplők is megjelennek. A hangsúly a külső mediációval szemben a konfliktusban részt vevő társadalmi csoportok támogatásán van. A megközelítés a konfliktusok átalakulásának fokozatosságát is alapul veszi, így a változások sorozatában látja a megoldást. (MIALl 2001, 4.) John Paul Lederach szerint a konfliktustranzszformáció szükségszerűen aktívan előterjeszti, magába foglalja, tiszteli és támogatja az emberi és kulturális erőforrásokat. (LEDERACH 1995) Ezzel a megközelítéssel a konfliktushelyzetet és a benne lévő embereket nem problémaként és a külső szereplőket nem megoldásként látta, hanem a hosszú távú tranzszformációs célok ismeretében a konfliktushelyzetben elérhető emberekre és erőforrásokra támaszkodik, és azokat hitelesíti. A konfliktus kontextusának átalakítása a felek alapvető percepcióira is hatással van, így például a hidegháború vége meghatározó változást jelentett a regionális konfliktusok dinamikájában. (MIALl 2001, 4.)

2. táblázat

A konfliktusok kezelésében megkülönböztethető irányzatok

	Konfliktuskezelés	Konfliktusmegoldás	Konfliktus-transzformáció
Cél és eszköz	A konfliktusban adott álláspontok alapján igyekezik kompromisszumot és együttműködési rendszert kialakítani.	A konfliktusban érintett felek álláspontjainak mélyebb feltárásával, újradefiniálásával, más értelmezési keretek használatával a pozitív végkifejletek azonosítására törekedve a kapcsolatok és a gondolkodásmód pozitív irányú megváltoztatása a cél.	A konfliktus tágabb kontextusának figyelembevétele, a társadalmi környezet fokozatos átalakítása.
A harmadik fél szerepe	A harmadik fél közvetlen szerepe a beavatkozásban.	A harmadik fél közvetlen szerepe a mediációban.	A harmadik fél szerepe helyett a hangsúly az érintett csoportokon van, a külső szereplők a konfliktus részeként ugyanúgy az átalakulás alanyai.

Forrás: a szerző szerkesztése (MIALL 2001 alapján)

Felhasznált irodalom

- ADAMS, Jane (1907): *Newer Ideals of Peace*. New York, Macmillan.
- ARON, Raymond (1981): Le Spectateur engagé. *Politique étrangère*, Vol. 46, No. 4. 957–958.
- AYSON, Robert (2008): Strategic Studies. In REUS-SMIT, Christian – SNIDAL, Duncan eds.: *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford, Oxford University Press. 558–575.
- AZAR, Edward E. – BURTON, John W. (1986): *International Conflict Resolution: Theory and Practice*. Boulder, Lynne Rienner Publishers.
- AZAR, Edward E. (1990): *The Management of Protracted Social Conflict*. Aldershot, Dartmouth Publishing Company.
- BABBITT, Eileen F. (2006): Negotiating Self-Determination. In HANNUM, Hurst – BABBITT, Eileen F. eds.: *Negotiating Self-Determination*. Lanham, Lexington Books. 159–166.

- BARTOS, Otomar J. – WEHR, Paul (2002): *Using Conflict Theory*. New York, Cambridge University Press.
- BEAUFRE, Andre (1965): *An Introduction to Strategy*. New York, Praeger.
- BERCOVITCH, Jacob – RUBIN, Jeffrey Z. eds. (1992): *Mediation in International Relations. Multiple Approaches to Conflict Management*. New York, St. Martin's Press.
- BLANCHARD, Eric M. (2003): Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory. *Signs*, Vol. 28. No. 4. 1289–1312. DOI: <https://doi.org/10.1086/368328>
- BLOOMFIELD, David – REILLY Ben (1998): The Changing Nature of Conflict and Conflict Management. In HARRIS, Peter – REILLY, Ben eds.: *Democracy and deep-rooted conflict: options for negotiators*. International IDEA, Stockholm, Sweden. 7–28. Elérhető: www.idea.int/sites/default/files/publications/democracy-and-deep-rooted-conflict.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 08. 29.)
- BOOTH, Ken (1979): *Strategy and Ethnocentrism*. London, Croom Helm.
- BOULDING, Kenneth E. (1962): *Conflict and Defense*. New York, Harper and Row.
- BOULDING, Kenneth E. (1977): Twelve Friendly Quarrels with Johan Galtung. *Journal of Peace Research*, Vol. 14, No. 1. 75–86.
- BOULDING, Kenneth E. (1978): *Stable Peace*. Austin, University of Texas Press.
- BRAUER, Jorgen – DUNNE, Paul (2012): *Peace Economics: A Macroeconomic Primer for Violence-afflicted States*. Washington, United States Institute of Peace.
- BREMER, Stuart A. (1992): Dangerous Dyads: Conditions Affecting the Likelihood of Interstate War, 1816–1965. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 36, No. 2. 309–341.
- BRODIE, Bernard (1959): *Strategy in the Missile Age*. Princeton, Princeton University Press.
- BRZOSKA, Michael (2008): Measuring the Effectiveness of Arms Embargoes. *Peace Economics, Peace Science, and Public Policy*, Vol. 14, No. 2. 1–34. DOI: <https://doi.org/10.2202/1554-8597.1118>
- BUHAUG, Halvard – CEDERMAN, Lars-Erik – GLEDITSCH, Kristian SKREDE (2014): Square Pegs in Round Holes: Inequalities, Grievances and Civil War. *International Studies Quarterly*, Vol. 58, No. 2. 418–431.
- BULL, Hedley (1961): *The Control of the Arms Race: Disarmament and Arms Control in the Missile Age*. London, Weidenfeld and Nicolson for the Institute for Strategic Studies.
- BULL, Hedley (1968): Strategic Studies and its Critics. *World Politics*, Vol. 20, No. 4. 593–605. DOI: <https://doi.org/10.2307/2009685>

- BURTON, John W. (1990): *Conflict Resolution and Prevention*. New York, St. Martin's Press.
- BURTON, John W. (1997): *Violence explained: The sources of conflict, violence and crime and their prevention*. Manchester, Manchester University Press.
- BUZAN, Barry – HANSEN, Lene (2009): *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge, Cambridge University Press.
- BYRNE, Sean – SENEHI, Jessica (2009): *Conflict analysis and resolution as a multidiscipline: a work in progress*. In SANDOLE, Dennis J. D. – BYRNE, Sean – SANDOLE-STAROSTE, Ingrid – SENEHI, Jessica eds.: *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*. Abingdon, Routledge. 1–16.
- CAPRIOLI, Mary (2000): Gendered Conflict. *Journal of Peace Research*, Vol. 37, No. 1. 51–68.
- CLINTON, Bill (1994): *The Democratic Peace. The State of the Union Address*. Elérhető: www.c-span.org/video/?c4621804/user-clip-democratic-peace (A letöltés dátuma: 2018. 08. 10.)
- COLEMAN, Peter T. (2014): Intractable conflict. In COLEMAN, Peter T. – DEUTSCH, Morton – MARCUS, Eric C. eds.: *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice*. Third Edition. San Francisco, Jossey-Bass. 708–744.
- COLEMAN, Peter T. – DEUTSCH, Morton – MARCUS, Eric C. (2014): *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice*. Third Edition. San Francisco, Jossey-Bass.
- COLLIER, Paul – HOEFFLER, Anke – ROHNER, Dominic (2009): Beyond Greed and Grievance: Feasibility and Civil War. *Oxford Economic Papers*, Vol. 61, No. 1. 1–27.
- Conflictbarometer*. Heidelberg Institute for International Conflict Research (HIK). Elérhető: <https://hiik.de/> (A letöltés dátuma: 2018. 08. 10.)
- COSER, Lewis A. (1956): *The Functions of Social Conflict*. New York, The Free Press.
- CSIKI VARGA Tamás (2018): *A fegyveres konfliktusok trendjei*. Kézirat. Budapest, Dialóg Campus.
- CSIKI Tamás – TÁLAS Péter (2011): Biztonságpolitikai kihívások. In GAZDAG Ferenc szerk.: *Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. 91–136.
- DEUTSCH, Karl Wolfgang (1957): *Political Community and the North American Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- DEUTSCH, Morton (1973): *The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes*. New Haven, Yale University Press.

- DIETRICH, Wolfgang – SÜTZL, Wolfgang (1997): *A Call for Many Peaces*. Peace Center Burg Schlaining. Elérhető: www.friedensburg.at/uploads/files/wp7_97.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 08. 29.)
- DOYLE, Michael W. (2005): Three Pillars of the Liberal Peace. *American Political Science Review*, Vol. 99, No. 3. 463–466. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003055405051798>
- ELGOIBAR, Patricia – EUWEMA, Martin – MUNDUATE, Lourdes (2017): *Conflict Management*. Oxford Research Encyclopedias, Psychology. DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190236557.013.5>
- FREEDMAN, Lawrence (2006): *The Transformation of Strategic Affairs*. The International Institute for Strategic Studies, New York, Routledge.
- FRUCHART, Daniel – HOLTOM, Paul – WEZEMAN, Siemon T. – STRANDOW, Daniel – WALLENSTEEN, Peter (2007): *United Nations Arms Embargoes: Their Impact on Arms Flows and Target Behaviour*. Solna, Stockholm International Peace Research Institute – Uppsala, Uppsala University.
- FUKUYAMA, Francis (1989): The End of History? *The National Interest*. 3–18. Elérhető: www.embl.de/aboutus/science_society/discussion/discussion_2006/ref1-22june06.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 08. 29.)
- GALTUNG, Johan (1964): An Editorial. *Journal of Peace Research*, Vol. 1, No. 1. 1–4. DOI: <https://doi.org/10.1177/002234336400100101>
- GALTUNG, Johan (1969): Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No. 3. 167–191. DOI: <https://doi.org/10.1177/002234336900600301>
- GALTUNG, Johan (1985): Twenty-Five Years of Peace Research: Ten Challenges and Some Responses. *Journal of Peace Research*, Vol. 22, No. 2. 141–158. DOI: <https://doi.org/10.1177/002234338502200205>
- GALTUNG, Johan (1996): *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. London, Sage Publications. DOI: <http://dx.doi.org/10.4135/9781446221631>
- GARNETT, John (1987): Strategic Studies and its Assumptions. In BAYLIS, John – BOOTH, Ken – GARNETT, John – WILLIAMS, Phil: *Contemporary Strategy: Theories and Concepts v. 1*. London, Croom Helm. 3–29.
- GATES, Scott – NYGÅRD, Håvard Møkleiv – TRAPPENIERS, Esther (2016): Conflict Recurrence. *Conflict Trends*, 2. Oslo, PRIO. Elérhető: www.prio.org/utility/DownloadFile.ashx?id=9&type=publicationfile (A letöltés dátuma: 2018. 08. 10.)
- GLASL, Friedrich (1982): The Process of Conflict Escalation and Roles of Third Parties. In BOMERS, Gerard B. J. – PETERSON, Richard B. eds.: *Conflict Management and Industrial Relations*. Leiden, Kluwer Nijhoff. 119–140.

- GLEDITSCH, Nils Petter (2008): *An Irreverent History of Peace Research*. Berlin, Henrik-Steffens-Vorlesung, Humboldt-Universität.
- GLEDITSCH, Nils Petter – NORDKVELLE, Jonas – STRAND, Håvard (2014): Peace Research – Just the Study of War? *Journal of Peace Research*, Vol. 51, No. 1. 145–158. DOI: <https://doi.org/10.1177/002234331514074>
- Global Peace Index 2018: Measuring Peace in a Complex World*. Institute for Economics and Peace, Sydney. Elérhető: <http://visionofhumanity.org/reports> (A letöltés dátuma: 2018. 08. 10.)
- GRAY, Colin S. (1982): *Strategic Studies: A Critical Assessment*. Westport, Connecticut, Greenwood Press.
- GRAY, Colin S. (1982): *Modern Strategy*. Oxford University Press.
- GURR, Ted Robert (1995): *Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflicts*. Washington, United States Institute of Peace Press.
- HARBOM, Lotta – HÖGBLADH, Stina – WALLENSTEEN, Peter (2006): Armed Conflict and Peace Agreements. *Journal of Peace Research*, Vol. 43, No. 5. 617–631. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022343306067613>
- HARRIS, Ian M. (2013): Preface. In HARRIS, Ian M. ed.: *Peace Education from the Grassroots*. Charlotte, NC, Information Age Publishing.
- HOWARD, Michael (1979): The Forgotten Dimensions of Strategy. *Foreign Affairs*, Vol. 57, No. 5. 975–986. Elérhető: https://pdfs.semanticscholar.org/0b5b/0ed57c8a48afbf4d198de9bc110a10784830.pdf?_ga=2.200129518.1172248742.1589216811-902723123.1587989240 (A letöltés dátuma: 2018. 08. 29.)
- HOWARD, Michael (1983): *The Causes of Wars and Other Essays*. Second Edition. London: Temple Smith
- HUMPHREYS, Macartan – WEINSTEIN, Jeremy M. (2007): Demobilization and Reintegration. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 51, No. 4. 531–567. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022002707302790>
- HUNTINGTON, Samuel P. (1993): The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3. 22–49. DOI: <https://doi.org/10.2307/20045621>
- ISARD, Walter (2000): Formative and Early Years of the Peace Science Society. *Conflict Management and Peace Science*, Vol. 18, No. 1. 1–48. DOI: <https://doi.org/10.1177/073889420001800101>
- JEONG, Ho-Won (2008): *Approaches to Understand Conflict*. In JEONG, Ho-Won ed.: *Understanding Conflict and Conflict Analysis*. London, SAGE Publishing. 3–18. DOI: <http://dx.doi.org/10.4135/9781446279366>
- JERVIS, Robert (1978): Cooperation Under the Security Dilemma. *World Politics*, Vol. 30, No. 2. 167–214. DOI: <https://doi.org/10.2307/2009958>

- JOHANSEN, Jørgen (2006): Peace Research Needs to Re-Orient. In HUNTER, Alan ed.: *Peace Studies in the Chinese Century: International Perspectives*. Aldershot, Ashgate Publishing. 31–38.
- JOHNSTON, Alastair Iain (1995): Thinking about Strategic Culture. *International Security*, Vol. 19, No. 4. 32–64.
- KALDOR, Mary (1999): *New and Old Wars: Organised Violence in a Global Era*. Cambridge, Polity Press.
- KATZENSTEIN, Peter J. (1996): *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York, Columbia University Press.
- KEASHLY, Loreleigh – FISHER, Ronald J. (1991): The Potential Complementarity of Mediation and Consultation within a Contingency Model of Third Party Intervention. *Journal of Peace Research*, Vol. 28, No. 1. 29–42.
- KENDE, István (1971): Twenty-five Years of Local Wars. *Journal of Peace Research*, Vol. 8, No. 1. 5–22. DOI: <https://doi.org/10.1177/002234337100800102>
- KEOHANE, Robert O. (1988): International Institutions: Two Approaches. *International Studies Quarterly*, Vol. 32, No. 4. 379–396.
- KING, Martin L. (1963): Letter from Birmingham Jail. *Liberation Magazine*, June 1963.
- KISS J. László (2011): Biztonságelméletek. In GAZDAG Ferenc szerk.: *Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. 53–89.
- KRIESBERG, Louis (1998): *Constructive Conflicts: From Escalation to Resolution*. Lanham, Maryland, Rowman and Littlefield.
- LEDERACH, John Paul (1995): *Preparing for Peace: Conflict Transformation Across Cultures*. New York, Syracuse University Press.
- LULOFS, Roxane Salyer – CAHN, Dudley D. (2000): *Conflict: From Theory to Action*. Boston, Allyn and Bacon.
- MACK, Raymond W. – SNYDER, Richard C. (1971): The Analysis of Social Conflict. In SMITH, Clagett G. ed.: *Conflict Resolution: Contributions of the Behavioural Sciences*. Notre Dame, Indiana, University of Notre Dame Press. 3–35.
- MAR Data – *The Minorities at Risk project*. University of Maryland. Elérhető: www.mar.umd.edu/ (A letöltés dátuma: 2018. 08. 10.)
- MARCUS, Eric C. (2014): Change and Conflict: Motivation, Resistance, and Commitment. In COLEMAN, Peter T. – DEUTSCH, Morton – MARCUS, Eric C. eds.: *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice*. Third Edition. San Francisco, Jossey-Bass. 513–532.
- MARTIN, Philippe – MAYER, Thierry – THOENIG, Mathias (2008): Make Trade Not War? *Review of Economic Studies*, Vol. 75, No. 3. 865–900.

- NILSSON, Anders R. (2008): *Dangerous Liaisons: Why ex-combatants return to violence. Cases from the Republic of Congo and Sierra Leone*. Uppsala, Department of Peace and Conflict Research, Uppsala University.
- PARET, Peter (1986): Introduction. In PARET, Peter ed.: *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*. New Jersey, Princeton University Press.
- PEARSON, Frederic S. (2001): Dimensions of Conflict Resolution in Ethnopolitical Disputes. *Journal of Peace Research*, Vol. 38, No. 3. 275–287.
- Positive Peace Report 2017*. Institute for Economics and Peace, Sydney. Elérhető: <http://visionofhumanity.org/reports> (A letöltés dátuma: 2018. 08. 10.)
- PRUITT, Dean (2005): *De-escalation in asymmetric conflicts*. Presentation delivered at Festschrift Workshop in honour of Christopher Mitchell, George Mason University, Fairfax, VA.
- RAHIM, Afzalur M. (2002): Toward a Theory of Managing Organizational Conflict. *The International Journal of Conflict Management*, Vol. 13, No. 3. 206–235. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.437684>
- RAMSBOTHAM, Oliver (2005): The Analysis of Protracted Social Conflict: A Tribute to Edward Azar. *Review of International Studies*, Vol. 31, No. 1. 109–126.
- RAMSBOTHAM, Oliver – WOODHOUSE, Tom – MIAL, Hugh (2011): *Contemporary Conflict Resolution*. Third Edition, Cambridge, Polity Press.
- RAPOPORT, Anatol – CHAMMAH, Albert M. (1965): *Prisoner's Dilemma. A Study in Conflict and Cooperation*. The University of Michigan Press.
- RAPOPORT, Anatol (1964): *Strategy and Conscience*. New York, Harper and Row.
- RAPOPORT, Anatol (1975): Approaches to Peace Research. In NETTLESHIP, Martin A. – GIVENS, Dale eds.: *War, its Causes and Correlates*. Chicago, De Gruyter Mouton and Aldine Publishing. 43–53.
- RICHMOND, Oliver P. (2003): Realizing Hegemony? Symbolic Terrorism and the Roots of Conflict. *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 26, No. 4. 289–309. DOI: <https://doi.org/10.1080/10576100390209322>
- RICHMOND, Oliver P. (2011): *A Post-Liberal Peace*. Abingdon, Routledge.
- ROSENCRANCE, Richard – STEIN, Arthur A. eds. (1993): *The Domestic Bases of Grand Strategy*. Ithaca, Cornell University Press.
- RUBIN, Jeffrey – PRUITT, Dean – KIM, Sung Hee (1994): *Social Conflict: Escalation, Stalemate and Settlement*. Second Edition. New York, McGraw-Hill.
- RUMMEL, Rudolph J. (1981): *Understanding Conflict and War, Volume 5: The Just Peace*. Beverly Hills, SAGE Publications.
- RUSSETT, Bruce M. – KRAMER, Marguerite (1973): New Editors for an “Old” Journal. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 17, No. 1. 3–6. DOI: <https://doi.org/10.1177/002200277301700101>

- SAGAN, Scott D. (1993): *The Limits of Safety: Organizations, Accidents, and Nuclear Weapons*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- SCHELLENBERG, James A. (1982): *The Science of Conflict*. New York, Oxford University Press.
- SCHELLENBERG, James A. (1996): *Conflict Resolution: Theory, Research, and Practice*. State University of New York Press.
- SCHELLING, Thomas C. (1960): *The Strategy of Conflict*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- SCHELLING, Thomas C. – HALPERIN, Morton H. (1961): *Strategy and Arms Control*. New York, The Twentieth Century Fund.
- SCHUMPETER, Joseph (1955): *Imperialism and Social Classes: Two Essays*. New York, Meridian Books.
- SHEFFIELD, Gary (2010): Introduction. In SHEFFIELD, Gary ed.: *War Studies Reader: From the Seventeenth Century to the Present Day and Beyond*. London, New York, Continuum. 1–16.
- SIPRI Databases 2018. Stockholm International Peace Research Institute. Elérhető: www.sipri.org/databases (A letöltés dátuma: 2018. 08. 10.)
- SNIDAL, Duncan (1985): The Game Theory of International Politics. *World Politics*, Vol. 38, No. 1. 25–57.
- SNYDER, Glenn H. (1961): *Deterrence and Defense: Toward a Theory of National Security*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- SOUSA, Ricardo Real P. (2017): Genealogy of Behaviourist Peace Research. *Janus.net*, Vol. 8, No. 1. 1–22.
- SPAHO, Kenan (2013): Organizational Communication and Conflict Management. *Management*, Vol. 18, No. 1. 103–118.
- SZAYNA, Thomas S. – WATTS, Stephen – O'MAHONY, Angela – FREDERICK, Bryan – KAVANAGH, Jennifer (2017): *What Are the Trends in Armed Conflicts, and What Do They Mean for U.S. Defense Policy?* RAND, Washington. Elérhető: www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1900/RR1904/RAND_RR1904.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 08. 10.)
- SZENES, Zoltán (2005): Katonai kihívások a 21. század elején. *Hadtudomány*, 4. sz.
- TERRIFF, Terry – CROFT, Stuart – JAMES, Lucy – MORGAN, Patrick M. (1999): *Security Studies Today*. Cambridge, Polity Press.
- The Correlates of War Project – History*. Elérhető: <http://correlatesofwar.org/history> (A letöltés dátuma: 2018. 08. 10.)
- TOROS, Harmonie – TELLIDIS, Ioannis (2013): Editor's introduction: Terrorism and peace and conflict studies: investigating the crossroad. *Critical Studies on Terrorism*, Vol. 6, No. 1. 1–12.

- UCDP – *Definitions, sources and methods for Uppsala Conflict Data Program Battle-Death estimates*. Elérhető: <https://ucdp.uu.se/downloads/old/brd/ucdp-brd-conf-41-2006.pdf> (A letöltés dátuma: 2018. 08. 10.)
- VÄYRYNEN, Raimo (1991): To Settle or to Transform? Perspectives on the Resolution of National and International Conflicts. In VÄYRYNEN, Raimo ed.: *New Directions in Conflict Theory: Conflict Resolution and Conflict Transformation*. London, SAGE Publications. 1–25.
- VOLKAN, Vamik (2006): *Killing in the Name of Identity: A Study of Bloody Conflicts*. Charlottesville, Pitchstone.
- VON CLAUSEWITZ, Carl (1984): *On War*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- WALLENSTEEN, Peter (2002): *Understanding Conflict Resolution: War, Peace, and the Global System*. London, SAGE Publications.
- WALLENSTEEN, Peter (2011): The Origins of Contemporary Peace Research. In HOGGLUND, Kristine – ÖBERG, Magnus eds.: *Understanding Peace Research: Methods and Challenges*. Abingdon, Routledge. 14–32.
- WEINSTEIN, Jeremy M. (2005): Resources and the Information Problem in Rebel Recruitment. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 4. 598–624.
- World Development Report 2011: conflict, security, and development*. The World Bank, Washington. Elérhető: <http://documents.worldbank.org/curated/en/806531468161369474/pdf/622550PUB0WDR0000public00BOX361476B.pdf> (A letöltés dátuma: 2018. 08. 10.)